

Édes Anyanyelvünk

XXII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2000. JÚNIUS

ÁRA: 90 FORINT

A TARTALOMBÓL:

„A hamiskodást a nyelv
elárulja”
Interjú Pozsgay Imrével

Gereben Ferenc:
Nyelvhasználati
szokások Erdélyben

Timár György:
Szigetek, országok,
helyragok

Gyárfás Endre:
Három pont kettő

Bura László:
Vallási fogalmak
helyesírása

Dénes György:
Rímpörgető

Országos Középiskolai
Tanulmányi Verseny
2000/2001.

És: nyelvi mozaik,
új szavak,
pályázatparádé,
rejtvény,
nyelvész-leletek

Orbán Viktor miniszterelnök ünnepi köszöntője a magyar nyelv hetének országos megnyitóünnepségén (Debrecen, 2000. április 21.)

Bevett büntetés lehet nyelvész körökben Csokonai és Arany után beszéltetni valakit. Afrikában ilyenkor azt mondják: ha már táncoltak az elefántok, elpusztult a fű. No, ez a sors vár énám is.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Püspök Úr! Kedves Diákok! Miért vállaltam, hogy nem nyelvész létemre megnyitom itt önökkel együtt a magyar nyelv hetét? Több okból is. Először is, mert úgy éreztem, hogy nagy szeretettel hívtak meg erre a találkozóra, és ha így hívnak, akkor én örömmel jövök. Másfelől fontos üggyről van szó, remélem, hogy mondandóm e felől nem hagy majd kétséget.

Kedves Barátaim! Egy amerikai elnöknek, Rooseveltnek a következő tanácsot adta az édesapja élete első nyilvános beszéde előtt: Három szabályt kell betartanod, fiam. Légy őszinte! Légy rövid! Úlj le!

Nos, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Elsőként azt javaslom, hogy a magyar nyelv hetének megnyitóján beszéljünk őszintén a magyar nyelv helyzetéről. Először is nagy öröm, hogy állnak még és működnek a magyar nyelv művelésének olyan hagyományos műhelyei, mint amilyen a debreceni is. Nagy öröm az is, hogy ilyen sokan gyűltünk össze ma itt, s feltehetően mindannyian olyanok vagyunk, akiknek szívügye a magyar nyelv. Ha azonban kilépünk ebből az épületből, sétálunk az utcán, végighallgatunk egy televíziós műsort, esetleg elolvassuk valamelyik hivatalos szerv – semmiképpen sem egy városi! – nekünk címzett levelét, akkor rögtön látjuk, hogy mennyi még a feladat és mennyi még a munka. Ravasz László püspök úr mondta egyszer azt, hogy a magyar kivételes fajta, mert nekünk nem a nyelvünk olyan, mint amilyenek vagyunk, hanem mi vagyunk olyanok, mint amilyen a nyelvünk. És ahogyan a mi életünket is számos külső behatás éri, úgy a mindennapi nyelvünket is számos külső behatás ostromolja. Talán nem érzik somfásnak, ha azt mondom, mintha a rendszerváltoztatás első esztendeje óta eltelt évtizedben megkopott és leegyszerűsödött volna a nyelvünk. Nem vagyok nyelvész, ezért nézék el nekem, hogy nem tudok pontos nyelvtörténeti vagy szociológiai választ adni arra a kérdésre, hogy mi is történik a szemünk láttára, még pontosabban fülünk hallatára, azaz a magyar nyelvvel, amely oly fontos nekünk. Azt azonban talán nem csak én látom és érzem, hogy létezik itt, működik valamifajta korszellem, amelynek a hatására a sekélyesedés és a kiüresedés felé halad a nyelvünk. Ez a korszellem sokak szerint nem kedvez az olyan kicsi államoknak, mint amilyen mi vagyunk, amely megpróbál a nyelvfenntartásban, hagyományörzésben jeleskedni. Ezt a korszellemet szép magyar szóval globalizációnak nevezzük, pedig nevezhetnénk máshogy is.

Nemrég kaptam egy jóakarómtól ezt a kis Magyarító könyvecskét, amit szeretnék minden egyes diáknak a figyelmébe ajánlani. Itt adták ki Debrecenben, egy lelkes egyetemi tanárnő és munkatársai készítették. Én abban bizakodom, hogy nem óvatos célzás volt ez a küldemény. Már kikerestem, hogy globalizáció helyett mi is itt a helyes kifejezés, és rögtön láttam, hogy a *globalizáció* szó eleve áthúzva szerepel, vagyis a tanárnő szerint eleve nem szükséges, hogy használjuk. Vannak vele egyenértékű, sőt bízzunk benne, hogy talán szebb s értékesebb magyar kifejezések is. Ha már föllapoztuk, azt fogjuk látni, hogy a *globalizáció* szó azt jelenti: *egyetemesülés, egyetemesítés, világegyesítés, világgyarmatosítás.*

Nos, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Beszéljünk hát kicsit erről a globalizációról. Vannak az életnek olyan területei, ahol ez a kifejezés egyszerűen csak csúnyán hangzik, de nem ellenségesen. Ilyen például a gazdaság, ahol ahelyett, hogy ellenérzésekkel viseltetnénk a globalizációval leírt jelenséggel szemben, sokkal okosabban járunk el, ha a modern gazdaság kihívásainak megpróbálunk megfelelni, és amennyit szükséges, igazítunk magunkon, s alkalmazkodunk a külső világ változásaihoz. De vannak olyan területek is, ahol meggyőződésem szerint kifejezetten ellen kell állnunk a világegyesítés magával sodró hatásának, és szerintem a nyelvünk ügye például ilyen terület. Úgy tűnik, hogy ma még jól álljuk a rohamokat. Az a körülmény, hogy a globalizációra azonnal négy teljes értékű helyettesítő magyar szót is találhatunk egy ilyen könyvecskében, kétségkívül erre bizonyíték. És még hányat találunk, hogyha az *ökumenikus* vagy a *pedáns* kifejezés helyett keresnénk magyarokat ebben a könyvben, mint ahogy én ezekbe botlottam bele elsőként.

(folytatás a 12. oldalon)

Megalakult a Szótári Bizottság

A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Nyelvtudományi Bizottságán belül 2000. február 9-én Szótári Munkabizottság alakult. Ennek célja az, hogy új társadalmi és gazdasági viszonyaink közepette is meg lehessen őrizni, sőt emelni lehessen a hazai szótárírás és szótárkiadás nemzetközileg is elismert színvonalát. A minőség és a korszerűség jegyében tevékenykedő bizottság feladatának tartja, hogy figyelemmel kísérjen minden, a hazai szótárkiadással kapcsolatos (pozitív vagy negatív) jelenséget; hogy véleményezze a szótári terveket, illetőleg a már elkészült szótárakat (s ezáltal a hazai szótárkritikának is új lendületet adjon); továbbá hogy bekapcsolja a magyar szótárírást a nemzetközi lexikográfia vérkeringésébe. Tevékenységét a bizottság a szótárírás minden területére (szakszótárak, egy- és kétnyelvű szótárak stb.) ki szeretné terjeszteni. A munkabizottság hosszú távú tudományos tervei közé tartozik a hazai szótárírás naprakész bibliográfiájának elkészítése, továbbá a magyar szótárírás történetét átfogó módon bemutató, idegen nyelven is megjelenő kézikönyv megírása.

A munkabizottság évente 2-3 ülést tart. Elnöke **Magay Tamás**, titkára **Fábián Zsuzsanna**. Ötleteket, javaslatokat a következő címre vár a munkabizottság: **Fábián Zsuzsanna, ELTE BTK Olasz Tanszék, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/c. Tel.: 266-7284; e-mail: fabian@isis.elte.hu**

TARTALOM

Orbán Viktor miniszterelnök ünnepi köszöntője	1
Megalakult a Szótári Bizottság.	2
Felhívás anyanyelvünkért	3
Tomán László: Tülteng az értékelés.	3
Balázs Géza: „A hamiskodást a nyelv elárulja”. Beszélgetés Pozsgay Imrével	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik.	5
Graf Rezső: A mindennapok nyelvi hordalékából.	6
Gereben Ferenc: Nyelvhasználati szokások Erdélyben.	7
Holczer József: Helységnév – névhelyesség.	8
Mizser Lajos: Vigyázat, nem azonosak!	8
Minya Károly: Fel, gilisztások!	8
Kovács József: 480 forint a kiló.	8
Timár György: Szigetek, országok, helyragok.	9
Gyárfás Endre: Három pont kettő.	9
Buvári Márta: Szódivatok, modorosságok.	9
Bura László: Vallási fogalmak helyesírása.	10
Komoróczy György: Növelni kell a magyar nyelv tekintélyét.	10
Bégé: Magyaros dátumírás.	11
Bozsik Gabriella: Gyorsvonal, expressz, intercité.	11
A IX. Anyanyelvi Konferencia elé.	12
Graf Rezső, Schiller Mariann, Bencédy József: Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, 2000/2001.	13
B. G.: Nemzet és anyanyelve.	14
Hajdú Mihály: Marton Istvánné: „A szó köztünk maradjon”.	14
B. G.: Nyelvi bűvárlatok a folklórban.	14
Grétsy László: Nyelvünk új szavainak adattára.	15
Bencédy József: Balázs Géza: Médianorma.	15
Pályázatparádé, eredményhirdetések.	16
Címszavak az új értelmező szótárhoz (10.)	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény.	19
Dénes György: Rímpörgető.	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a Magyar Posta Rt. LHI,
a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht.
és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Magyar Posta Rt.
Levél- és Hírlapüzletágit
Igazgatóságán (LHI), amelynek címe:
1846 Budapest, VIII., Csokonai u. 6.
(Kérésre az iroda postautalványt küld!)

Példányonkénti ár: 90 Ft.

Éves előfizetési díj: 450 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását a
**József Attila Kulturális és
Szociális Alapítvány,**
a **Nemzeti Kulturális Alap,**
az **Oktatási Minisztérium**
és a **Soros Alapítvány** segíti.

ISSN 0139-0457

Nyomdai munkák:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Felhívás anyanyelvünkért

Az ezredforduló küszöbén, immár megérve magyar államiságunk ezeréves fennállását, nemzetünk jövője iránti felelősségérzetűl áthatva, őszinte tisztelettel és bizakodással fordulunk minden magyar emberhez, legnagyobb nemzeti kincsünk, anyanyelvünk érdekében. A millennium jegyében hívjuk fel a társadalom figyelmét: tőlünk is függ, hogy elődeink nyelve milyenné lesz utódaink ajkán. Korunk világméretű összekapcsolódását, nemzetköziesedését tapasztalva mindenképpen szükségesnek látjuk nyelvünknek az eddiginél hathatósabb védelmét.

Valamennyien tudjuk, hogy a világos gondolatok az értelmes, közérthető beszéd és írás révén válnak közkinccsé. Ezek irányítják cselekedeteinket a társadalmi élet minden színterén. Anyanyelvünk ugyanakkor a nemzeti tudat erősödésének, az erkölcsi értékek érvényesülésének legfontosabb eszköze is.

Magyar nyelvünk óvása és fejlődésének elősegítése nemcsak a családok és az iskolai anyanyelvi nevelés, oktatás ügye, hanem olyan társadalmi ügy, amely egyik legfontosabb biztosítója az egész nemzet összetartozásának, a magyarság fennmaradásának.

A gazdaság lendületes működése, az üzleti és a közélet pezsgése soha nem tapasztalt lehetőséget teremt, de egyúttal kihívást jelent nyelvünk számára. A társadalmi, az emberi érintkezés, a párbeszéd ma tapasztalható torzulásai, kedvezőtlen jelenségei komoly aggodalomra adnak okot.

Meggyőződésünk, hogy nyelvhasználatunk alakulásáért mindnyájan felelősek vagyunk, de a legnagyobb felelősség mégis a tömegtájékoztató eszközöket és intézményeket terheli: a televíziót, a rádiót, az írott és elektronikus sajtót, valamint az egyre jobban kiterjedő reklámverseny irányítóit.

Hiszünk abban, hogy a tapasztalható kedvezőtlen jelenségek nem rendeletekkel és nem is egymásra mutogatással szüntethetők meg, hanem az eddiginél jóval nagyobb figyelemmel, magyarságtudatunk erősítésével, ezeréves értékeink, nyelvi kultúránk megbecsülésével és személyes igényességünkkel.

Biztosak vagyunk abban is, hogy mindannyiunkat, akik magyar nyelven szólaltunk meg először, a magyar nyelv segítségével váltunk foglalkozásunk, hivatásunk elkötelezettjeivé, ez a nyelv segít mai életünk alakításában, céljaink elérésében is.

Szeretnénk széles társadalmi egyetértést kialakítani abban, hogy a magyar nyelv ügye, gazdagítása, továbbélésének elősegítése ne csak szakmai feladat legyen, hanem olyan elismert társadalmi teendő, amely minden magyarul beszélő nemzettársunknak egyéni kötelezettsége is. Csakis akkor számíthatunk arra, hogy a globalizációs világban üzleti és más partnereink is megbecsülik munkánkat, ha magunk is megbecsüljük saját kultúránkat és hordozóját.

Ezért arra kérjük nemzetünk minden tagját: segítsék, szolgálják saját környezetükben is a kimondott szó s egészében az anyanyelv becsületének helyreállítását a magánérintkezésben is, de még inkább a közélet különböző területein.

Ne törődjenek bele, hogy a reklámokat, feliratokat, hirdetéseket úgy árasztják el az idegen, újabban leginkább angol szavak és kifejezések, hogy mellettük nincs ott a magyar megfelelő, holott ez minden nyelvtörvény nélkül könnyen megvalósítható lenne.

Ne vegyék szó nélkül tudomásul, hogy mind a rádióban, mind a televízióban, leginkább a kereskedelmi csatornákon, de hanglemezeken, számítógépes hanghordozókon stb. is egyre több olyan műsorvezető, előadó, szereplő tűnik fel rendszeresen – a filmszinkronizálásban közreműködők egy részét is ideértve –, aki sem beszédművészeti, sem beszédkészlettechnikai szempontból nem felel meg a követelményeknek, s így a közízlést nemkívánatos módon befolyásolja.

Ne nyugodjanak bele abba, hogy a közéleti megnyilvánulásokban egyáltalán nem ritka az olyan homályos, pontatlan fogalmazás, amely nemegyszer áldatlan vitáknak, szembenállásoknak válik forrásává: szókimondás címén pedig az a tapintatlan, olykor útszéli stílus, amely nem érvel, nem cáfol, csupán sért.

Felhívásunkra széles körű egyéni és intézményi támogatást remélünk. Számítunk a politikusokra, a vezető testületek, a hivatalok és intézmények, a gazdaság irányítóira és szereplőire. Különböztetett figyelmet és segítséget kérünk a tömegtájékoztató intézményektől, a tudományos élet képviselőitől, a civil szervezetektől és mindenkitől, aki velünk együtt úgy érzi, hogy anyanyelvünk a legfőbb nemzetfenntartó erőnk.

Meggyőződésünk, hogy felhívásunk a magyar emberek többségének egyetértésével, támogatásával találkozunk, s az ahhoz való csatlakozás elősegíti népünknek az egyesült Európa népei közötti eredményes helytállását, nemzetünk minden tagjának boldogulását határainkon innen és túl.

Ezért kérjük a felhívásunkban foglaltakkal egyetértő szervezeteket, intézményeket és magánszemélyeket, hogy támogatási szándékukat írják meg szervezeteink címére, megjelölve, ki mit tudna tenni közös célunk érdekében.

Tennivalóink megvalósítására országos programot dolgozunk ki.

Jelmondatunk: nyelvében éljen a nemzet!

Budapest, 2000. április 11.

**Társadalmi Egyesületek Szövetsége
Anyanyelvápolók Szövetsége
Tudományos Ismeretterjesztő Társulat**

Túlteng az értékelés

Aki rendszeresen olvassa a Magyar Szó című újság napilapját, annak az utóbbi hónapokban szemébe tűnhetett, hogy – e szerint az újság szerint – mind kevésbé van valakinek *véleménye, álláspontja, nézete*, ellenben naponta, de főleg a szerb nyelvből fordított híryananyagban, sokszor ugyanabban a cikkben többször is azt olvassuk, hogy valaki valamit *értékel*.

„X. Y. ... úgy *értékelte*, hogy Jugoszláviában katasztrofális a munkások helyzete” – olvastuk tavaly december 15-én. Ugyanaznap, egy másik írásban ezt találjuk: „... mi ugyanis úgy *értékeljük*, hogy együtt hatékonyabbak lehetünk.” December 16-án ezt írja a lap: „A Szociáldemokrata úgy *értékelte*, hogy a szerb kormány felfedte szándékát...” 17-én ezt olvassuk: „... a Demokrata Párt magas rangú tisztségviselője úgy *értékelte*, a szerb parlament igazságügyi bizottságának a döntése” így meg így hangzik. De nemcsak a demokraták beszélnek így. „A radikális vezető ... úgy *értékelte*, hogy Szerbiában nem fenyeget polgárháború veszélye...” (Persze elég lett volna: „nem fenyeget polgárháború.”) Mások ekképpen nyilatkoznak: „... mindenki negatívan *értékelte* a törvényjavaslatot...”

Az idén is folytatódik ez a szóhasználat.

A február 1-jei számban olvastuk: „X. Y. ... úgy *értékelte*, hogy a Nyugat nem fogja megszüntetni a szankciókat...” Másnap: „A testület úgy *értékelte*, hogy a fővárosban a legsúlyosabb a helyzet...”

Valaki „úgy *értékelte*, nem lesz ívás” a ciánszennyeződés miatt. (Mindenesetre jobb lett volna, ha csak *megállapítja*.)

A hónap utolsó napján sem szűnt meg az *értékel*-járvány. „X. Y. ... tegnap úgy *értékelte*, hogy a VSZL elképzelése Vajdaság státusáról nem szavatolja, hogy Szerbia ezzel demokratizálódik.” Az *értékelte* helyett jobb lett volna azt *nyilatkozta* vagy *kijelentette*, de nem egészen szabatos az a megfogalmazás sem, hogy „Szerbia ezzel demokratizálódik”. Világosabb – és egyszerűbb – lett volna azt mondani (illetve így fordítani): „... a VSZL elképzelése (vagy terve) nem szavatolja Szerbia demokratizálását”.

Gyakori az *értékel* ige főnevesítése is.

„X. Y. *értékelése* szerint a rezsipártok nem aggódnak...”; „A tisztek *értékelése* szerint...”; „*Értékelése* szerint a Jugoszláv Baloldal megkaparintott minden hatalmat az

(folytatás a 4. oldalon)

„A hamiskodást a nyelv elárulja”

Beszélgetés Pozsgay Imrével anyanyelvjárásáról, a kifejezés pontosságáról és a bohócsipkáról

„1989 – Pozsgay éve” – határozta meg az egyik német hírmagazin. Pozsgay Imre a rendszerváltozást követően 1991-től egyetemi oktatóként (Kossuth Lajos Tudományegyetem – Debreceni Egyetem), illetve 1995-től a Magyarok Világszövetségének égisze alatt megalapított Szent László Akadémia rektoraként dolgozik. Sokat járja az országot, mindenütt szívesen látják, megszólítják, faggatják. Mindenkinél fölűnik pontos, képekben gazdag, tiszta hangzású beszéde. 2000 februárjában az anyanyelvek napja előtt kerestem föl A Magyarok Házában. A beszélgetés a Duna Televízió Csillagjel című műsora számára készült.

– Egy dicséretet kell tolmácsolnom. Egyik nyelvész kollégám szerint Pozsgay Imre a legszebben beszélő magyar politikus. Vajon tudja-e, hogy kollégám mire gondolt?

– Biztosan arra, hogy rendszerint jól tagoltan, jó mondatfűzéssel adom elő a gondolataimat. Talán arra, hogy némi nyelvjárási íz is van a szavaimban anélkül, hogy a köznyelvet megtipornám. És talán arra, hogy nem szoktam rejtegetni a gondolataimat. Nekem a beszéd a megnyilvánulás és a közlés eszköze, nem pedig a rejtőzködésé.

– Maradjunk rögtön a kiejtésnél! Kollégám valóban kiemelte a szép beszédét, s különösen azt, hogy használja a köznyelvben már csak ritkán hallható zárt *ë* hangot. Honnan hozta magával ezt a szép kiejtést?

– A mezőföldi nyelvjárásból. Balatonbozsokon nőttem fel, bár a Rábaközben születtem, Győr környékén teltek el gyermekéveim. Azonban ötéves koromban, apám halála után a Mezőföldre, anyai nagyapámékhöz költöztünk. Ez a nyelvi hangulat, s különösen a családon belüli beszéd volt ilyen hatású rám. Ennek előnyeit éreztem, amikor Kecskemétre kerültem. Eszembe jut szegény Móricz Zsigmond, hányszor bukott el a Rózsa Sándorban a szegedi nyelvjárás

használatában. Nekem ez a nyelvjárási váltás Kecskeméten és környékén semmi gondot nem okozott. A középzárt *ë* hangot kellett *ö* hanggal helyettesítenem, s abban a pillanatban otthonosan mozogtam kecskeméti földjeim között is.

– Véleménye szerint mi vár az anyanyelvekre? S egyáltalán: milyen teendőink vannak az anyanyelvekkel kapcsolatban?

– Ha a magyar nyelv eltűnne a beszélt nyelvek közül, akkor szegényebb lenne a világ. Szemben azokkal a globalizációs törekvésekkel, melyek szerint az egész emberiség számára valamilyen közös kommunikációs eszközt kellene kialakítani, azt mondom, az egymás közötti kapcsolatteremtésnek nem a nyelv a legfőbb akadálya... Az anyanyelv védelme nálam nem jelenti azt, hogy

elutasítanám más nyelvek megtanulásának szükségességét. Ellenkezőleg! Minden honfitársamat arra biztatom, hogy haladja meg az én generációmnak a korlátozott lehetőségeit. Tanuljon nyelveket, legyen otthon a világban, ne úgy mozogjon, mint a falusi gyerek Pesten. Legyen otthon a világban, és ehhez nyelvtudásra van szüksége. De ahhoz, hogy igazán otthon érezhesse magát a világban, biztonságos talajon kell állnia, anyanyelvét jól, szabatosan kell használnia. Ezt a használatot eldugni nem szabad.

– Mennyire tekinti kritikusan a mai magyar politikai nyelvhasználatot?

– A majmolást látom a legnagyobb bajnak. Például bürokratizálódnak a kifejezési eszközök. Eszembe jut egy kifejezés. Valaki kitalálta, hogy a dolgoknak *forrásuk* van. És attól kezdve már nincs *oka* semminek, csak *forrása*. A legképtelenebb szófordulatok és képzavarok keletkeznek ebből. Már olyat is hallottam, hogy *szilárd forrásokkal rendelkezünk az eszközök dolgában*. Ennél borzalmasabb mondatokat nehéz már elviselni. Csak ámulok azokon a politikustársaimon, akik fölteszik a bohócsipkát, és ötszáz szavas szókinsükkel káprázatot akarnak kelteni, ezt variálják, és közben a gondolatlanságukat rejtegetik. A másik típus az, amelyik a felelősségét rejtegeti. Figyelje meg, sokan milyen körülményesen, homályosan beszélnek. Nincs valódi alanya a mondatuknak. És a legkülönbözőbb merényleteket követik el az anyanyelv ellen, csak rá ne ismerjenek valódi szándékaikra. A hamiskodást a nyelv elárulja.

Balázs Géza

(folytatás a 3. oldalról)

államban...”; „A Vajdaság Koalíció értékelése szerint P. B. meggyilkolása nem politikai gyilkosság...”; „A minisztérium értékelése szerint a független médiumok számára »a hazafiság nem a haza és a nép iránti szeretetet jelenti«”

Nyilvánvaló, hogy az *értékelés* szó – nemcsak a változatosság kedvéért – többféleképpen helyettesíthető a fenti példákban: „X. Y. véleménye szerint a rezsimpártok...”; „A tisztek szerint...”; „Úgy véli, hogy a Jugoszláv Baloldal...”; „A Vajdaság Koalíciónak az a véleménye...”; „A minisztérium álláspontja szerint...”

Az újságírók ezt a kérdést szegezik az interjúalanyok mellé: „Hogyan *értékeli* megválasztásának előzményeit?” (február 27-i szám). És akkor mit válaszolhat a megkérdezett? *Értékelné-e,*

vagy egyszerűen *mondja meg a véleményét* „megválasztásának előzményei”-ről?

Az *értékel*, az *értékelés* tehát kiszorított egy sor szót, szókapcsolatot. Nem nehéz megállapítani, hogy új nyelvi divatról van szó, mégpedig a szerb sajtónyelvből átvett divatról. Ott ugyanis elharpóztak az *ocenio je*, *ceni* stb. kifejezések, melyeknek magyar megfelelője az *értékel*, *értékelés* is, de ha a szerbben így van is, miért kell a magyarban követni ezt a nem nagyon ragyogó példát? Hisz nagy a választék szinonimákban, csak egy kicsit többet kell adnunk stílusunkra. Ne feledjük azonban el azt sem, hogy anyanyelvünket is szegényítjük ennek a kifejezésnek az unos-untalan ismétlésével!

Tomán László

NYELVI MOZAIK

(Nyelvművelés, kilencedszer – „Szórakoztató” műsor – Fukuyamatól a DOMINO-ig, avagy Ennyire azért ne tiszteljük a tulajdonnevet! – A hatáság lehunyja a szemét)

Egy könyv kilencedik kiadásáról nem szokás ismertetést írni. Ám ez olyan könyv, hogy mégis kell (nem a 'müssen', hanem a 'sollen' értelmében).

A Nyelvművelés című kötet, Fábíán Pál és Lőrincze Lajos munkája eredetileg szerény kiállítású egyetemi jegyzetként jelent meg kereken húsz évvel ezelőtt. Bár később többször is kiadták, a nyolcvanas évek végére könyvritkasággá vált, olyannyira, hogy amikor egy előadásomhoz okvetlenül szükségem volt rá, magától Lőrincze Lajostól kellett kölcsönkérnem a saját példányát. Ma is élénken él bennem a Szilágyi Erzsébet fasori, könyvekkel és nyelvi adatok tízezreit rejtő kartotékosdobozokkal zsúfolt, egyébként puritán berendezésű lakásban tett rövid látogatásomnak és az ott lefolyt beszélgetéseknek az emléke.

Most azonban térjünk vissza magára a könyvre! Első harmada, amelyet Fábíán Pál írt, a magyar nyelvművelés rövid történetét nyújtja a kezdetektől a II. világháborúig. A második rész (ezt írta Lőrincze Lajos) a nyelvművelés alapelveit, módszereit vázolja. A harmadik részt (Szemlények a magyar nyelvművelés irodalmából) újonnan, ennek a kiadásnak a számára állította össze Tátrai Szilárd. A gazdag választék Kosztolányi Dezső és Zolnai Béla remek esszéitől Fábíán Pálnak a nyelvi norma és a helyesírás viszonyára vonatkozó gondolataiig terjed.

Ami viszont nem új ebben a könyvben, mégis fontos és hasznos, az a szemlélete, a Lőrincze Lajostól „emberközpontú”-nak nevezett szemlélet. A csöndben, de szívesen munkálkodó, mindig hiteles adatokon alapuló, és csak a hibákat, nem pedig az azokat elkövető embereket elmarasztaló módszer.

Ezt olvashatjuk ennek a régi-új könyvnek a 109. lapján: „Mai nyelvművelésünk alapvető feladata a nyelvnek a társadalom életében betöltött szerepéből következő: alkalmassá tenni a gondolatközlésre, s a nyelvet beszélő embert is megismertetni a kommunikációs eszköznek a legeredményesebb használatával.”

Ez a program napjainkban, „az informatika korában” is tökéletesen időszzerű. Jól tette hát a Nemzeti Tankönyvkiadó, hogy kilencedszer is közrebocsátotta ezt a könyvet. Ahogy elnézem a magyar nyelv állapotát, nem fog ártani egy tizedik kiadás sem!

Még valamikor januárban ezt a feliratot vettem észre egy falragaszon: Cicciolina „szórakoztató” műsora. Így, idézőjelben.

Akkor hát szórakoztató az a műsor, vagy sem? Nem tudhatom, mert nem mentem el megnézni (ez persze se nem dicsekvés, se nem mentegetőzés a részemről). Az azonban bizonyos, hogy ha az idézőjel nem idézetet jelöl, akkor többnyire ellenkezőjére fordítja a beléje tett szónak az értelmét. Sok évvel ezelőtt ezt az újságcímet idéztem a Mondd és írd! című kötetben: A formaidőzítés „nagy mestere”. A sportoló, akiről ezt írták, aligha örült neki, mert ez azt jelenti, hogy éppen akkor nincs formában, amikor erre a legnagyobb szüksége volna.

Szerkesztőként is találkozom néha efféle kétértelmű idézőjelekkel. Idei első számunk (amely e sorok írójának „jóvótából”) – íme egy példa a szóban forgó jelenségre! – februári helyett januári hónapjelöléssel jelent meg, tehát az 1. szám kéziratának javíthatása közben egy olyan mondatra lettem figyelmes, amely a többségi nemzet „megértő” hozzáállását említi. Azon nyomban kihúztam az idézőjelet, nehogy az olvasó az ellenkezőjét értesse annak, amit a szerző jelezni kívánt: az illető országban valóban megértő a viselkedés a nemzeti kisebbségekkel szemben (legalábbis néhány más szomszédunk viszonyaihoz képest).

Ami pedig Cicciolina műsorát illeti, a plakátszöveg írója bizonyára nem ironizálni akart az idegenbe szakadt művészről rovására (ha rosszmájú volnék, „művész”-t írtam volna), hanem azt próbálta érzékeltetni, hogy ami ott ránk vár, az több, mint pusztán szórakoztatás. Hogy ez mit jelent, arról – személyes tapasztalat híján – nem számolhatok be.

Talán mégis meg kellett volna tekinteni azt a „szórakoztató” műsort? (Természetesen pusztán nyelvészeti-helyesírás-történeti érdeklődésből.)

Az egyik legnagyobb hazai mobiltelefon-társaság így nevezte el új termékét, illetőleg szolgáltatását: DOMINO kártya. Vagyis nem veszi figyelembe, hogy az olasz eredetű dominó szó – akár körgallér alakú jelmez, akár asztali kirakójátékot jelent – a magyarban hosszú ó-ra végződik, kiejtve is, írva is.

Az idegenesen és csupa nagybetűvel írt márkanév akkor is megtartja ezt az alakját, ha ragot kapcsolnak hozzá. Ezt látom például egy utcai óriásplakáton: DOMINO-val már internetezhetsz is. A márkanév sérthetlensége fontosabb, mint a kiejtési szabályok!

A reklámszöveg írója feltehetőleg azazal védekezne, hogy a szabályosan írt mondat (Dominóval már internetezhetsz is) nevetségesen kétértelmű volna. Dominóval ugyanis nem lehet internetezni. A Dominóval azonban – legalábbis a reklám szerint – igen! Ha a márkanév elé kitesszük az őt megillető határozott névelőt, már nem érthető félre a tájékoztatás: A Dominóval már internetezhetsz is. (Hogy mindezt miért tegezve közlik velem, arra nem térek ki, mert már írtam róla az 1997/4. számban.)

A tulajdonnév effajta túlzott tisztelete napjainkra odáig fajult, hogy a név végi a és e sem válik á-vá és é-vé a toldalék előtt. Néhány éve szövé tettem, hogy egy választási plakáton Kunczéné helyett Kunczené-t írtak. Azt hittem, ezzel ki is merült a téma. Mit látok azonban most, és éppen az egyik leggondosabban szerkesztett magyar folyóiratban egy akadémikus cikke fölött: „Korunk válságának okait kutatva – Fukuyamatól Kortenig és azon túl”. Kíváncsi vagyok, hogy a szerző hogyan ejti ki a japán származású amerikai politológus nevének ragos alakját. Bizonyára ő maga is így: „fukujamatól”. Csak-hogy ezt a rag előtti hangzónyúlást helyesírásunk jelöli is: Fukuyamatól Kortenig. A magyar nyelvnek ezt a sajátosságát még inkább kötelesek vagyunk megőrizni, mint az idegen tulajdonnév eredeti alakját.

Ha nem így teszünk, „a történelem vége” után elkövetkezhet „a helyesírás vége” is.

Tavaly ősszel a Népszabadság itthon című (miért kis kezdőbetűvel, most ne firtassuk) családi és szabadidő-melléklete fényképes cikket közölt az erkélybeépítésekről. A cikk egyik alcíme így hangzott: „Amikor a hatáság lehunyja a szemét”.

Teljesült volna az anarchisták régi vágya vagy Lenin jóslata arról, hogy az állam előbb-utóbb elhal, meghal, kimúlik az árnyékvilágból? Hiszen a lehunyja a szemét kifejezés (azon felül, hogy természetesen azt is jelenti, hogy valaki behunyja a szemét, szempilláit) a választékos nyelvhasználatban azt a szomorú tényt közli, hogy az illető meghalt.

A cikkből persze kiderül, hogy a hatáság nem lehunyja, hanem behunyja a szemét a házilagos erkélybeépítések és az ezek okozta ízléstelenségek előtt, vagyis – a Magyar értelmező kéziszótár meghatározása szerint – „szándékosan nem vesz tudomást róluk”.

E pongyolaság fölött azonban a nyelvhasználatában is színvonalas, igényes napilap olvasószervezőjének (náluk bizonyára még van ilyen) nem lett volna szabad szemet hunynia!

Kemény Gábor

A mindennapok nyelvi hordalékából

Az RTV-műsornak egy amerikai filmről szóló tartalmi ismertetésében volt olvasható (január 15-én, szombaton) a következő mondat: „Am a terv balul *sül el*.” Mi a kifogásolnivaló ebben? Ismét a napjainkban elég gyakran nyomtatásban is előforduló hiba: a szólaskeveredés. Ismeretes, hogy ha valami kedvezőtlenre fordul, ezt mondjuk: *Balul üt(ött) ki a dolog. Balul itéli meg a helyzetet*, vagyis tévesen, helytelenül. És van egy másik szólásunk (szerkezetünk): *Rosszul sült el a dolog*, azaz sikertelenül. E kettő összekeveréséből alakult ki az idézett „öszvér” megoldás. Igényes nyelvhasználatban kerüljük!

*

Sokszor szoltunk, írtunk már arról, hogy óvatosan kell használni a hasonló hangzású idegen szavakat, mert összetévesztésük értelmi zavart okozhat. Egy német film tartalmi ismertetésében találtam a következő téves idegenszó-használatot: „Az anyja sem könnyíti meg a helyzetét azzal, hogy bevallja neki, nem ők a vér szerinti szülei, csak *adaptálták* a lányt.” Mit csináltak a lánnyal? – kérdezzük önkéntelenül. Alkalmassá tették, de mire? Minden bizonnyal *adaptálták*, vagyis örökbe fogadták. Ezt a tévedést elkerülhetette volna a szöveg fogalmazója, ha fellapozza a Nyelv-művelő kézikönyvtárat, amelyben a következő tájékoztatás olvasható: *adaptál* – *adaptál*. Egyaránt latin eredetű, de különböző értelmű idegen szavak. Az *adaptál*: '(valamilyen célra) alkalmassá tesz, átalakít'. Műszaki szakszóként is él. Az *adoptál*: 'örökbe fogad'. Ugyanígy különbözik az *adaptáció* és az *adoptáció* jelentése is. A köznyelvben inkább a magyar megfelelőket használjuk!

*

„Most két *alternatíva* van előttünk” – mondja a rádióban nyilatkozó személy. Az ilyenfajta megnyilatkozásból az következik, hogy még mindig nem elég széles körben ismeretes, hogy ezt a latin eredetű szót a sajtónyelv eléggé elkoptatta, agyonhasználta, divatszóvá tette. Kétféle jelentése van: 1. olyan helyzet, amikor két lehetőség közül lehet, illetőleg kell választani: *alternatíva elé állították*; 2. két lehetőség közül az egyik: *ez volt a kedvezőbb alternatíva*. Ez utóbbi értelem-

ben többes számban is használható: *választani lehet az alternatívák között*. Ám pusztán '(választási) lehetőség' jelentésben – mint példánk elkövetője tette – ne éljünk vele, mert ez pongyolaságnak számít.

*

Egy most induló rádióadásról hallhattuk a következő mondatot: „A műsor anyagának ötven százaléka *próza*, vagyis *szöveg*.” Gondolom, a kedves olvasó rögtön észrevette, mi volt itt a szóhasználati hiba. A *próza* szónak nem szinonimája a *szöveg*, hiszen a *próza* olyan beszéd vagy írás, amely nem vers; *szöveg* pedig a nyelvi megformált mondanivalónak egységet alkotó egésze. A tájékoztató további részéből kiderült, hogy az illető a *szöveg* és a *zene* arányáról kívánt tájékoztatást adni. Így azonban ez nem sikerülhetett neki!

*

Néhány mellőzhető idegen szó használatára álljanak itt a következő példák: „A nagy sikert arató vígjáték a mozgalmas éveknek nem a történelmi, hanem az emberi *aspektusait* emeli ki.” Magyar szóval: *vonatkozásait, szempontjait*. „A szövetátültetéssel járó *procedúra* nem általánosan elfogadott *gyógymód*.” Másképpen: *eljárás(mód)*. „Ő az Alkotmánybíróság döntéséhez tartja magát, mivel annak van jogi *relevanciája*.” Érthetőbben: *érvényessége, jelentősége*. (Mindhárom példát napilapban olvashattuk.)

*

Mindegy? – kérdezi Csatár Imre a Magyar Nemzet 2000. február 26-i számának *Útközben* rovatában a családnevek írásáról. Bizony nem, különösen ami a történelmi családneveket illeti. Ezért teszi szóvá – miként én is felírtam már magamnak – azt a téves családnévírást, amely a 105-ös autóbusz megállóiban lévő eligazító táblákon olvasható: *Tarcsai* (helyesen: *Tartsay*) Vilmos utca. Illik tudni, hogy Tartsay Vilmos (1901–1944) katonatiszt volt, a nyilasok végezték ki. „Értünk küzdött” – írja Csatár Imre. A legkevesebb, hogy nevét helyesen írjuk mindenütt!

A másik is történelmi név: *Bárczy István* (1866–1943) Budapest polgármestere volt 1900-tól 1918-ig, jelentős szerepet töltött be a főváros közle-

kedésének fejlesztésében, később igazságügy-miniszter is volt. A Datorg-E Kft. mégis *i*-vel írja a nevét tájékoztatóinak levélcímében: Érem-üzletünk 1051 Budapest, Bárczi I. u. 10. Pedig az utcatáblán helyesen olvasható a név: *Bárczy István utca*.

*

Most pedig következzenek a téves vonzatok! Először egy országos napilap olvasói leveleiből: „Nem hiszem, hogy joga van *erre* bárkinek.” Pontosabban: joga van *ehhez* bárkinek. „Elegünk van az ifjúság lelki-szellemi rombolásából meg az Országgyűlésben elhangzó útszéli szövegektől.” Az elírást kijavítva: *szövegekből*.

Élőszóban hangzott el a rádióban az új év első napjaiban: „Minden reményünk megvan *ahhoz*, hogy...” Jobb lett volna így: *arra*, hogy... További változatok: jogom van *valamire*hez, de jogot *szerez* valamire; *elégünk* van valamiből. Benyomást tesz *valakire*, de benyomást kelt *valakiben*.

Amerikai vígjáték tartalmi ismertetéséből: „Annak érdekében, hogy jó benyomást keltsen a tulajdonosra, fantasztikus ételt készít a számára.” Helyesen: a tulajdonosban. Amivel összekeverték: nagy hatást gyakorol a tulajdonosra.

*

Stílusváltás – stílustörés. Köznyelvi vagy sajtónyelvi használatban aligha szerencsés az ilyen bizalmas jellegű fogalmazás: „A szereplő pusztá kézzel *elagyabugyalja a fenegyerekeket*.” Talán inkább így: A szereplő pusztá kézzel *nagyon elveri a féktelenül* vagy *fegyelmetlenül viselkedőket*.

*

Újsághírből: „*Kapóra jön* neki, hogy megkapja az első csekket az új szerződés után.” Kicsit szebben, választékosabban: *Jól jön* neki, hogy megkapja...

*

A felsorolt példákön elgondolkozva Nemeskürty István figyelmeztetése jut eszünkbe: „Legnagyobb kincsünk a nyelv, mert azt nem vehetik el tőlünk, legfeljebb csak feladva veszíthetjük el.”

Graf Rezső

Legbiztosabban akkor jut rendszeresen lapunkhoz, ha előfizeti (előfizetési díj egy évre: 450 forint), illetve ha belép az Anyanyelvápolók Szövetségébe (éves tagdíj: 700 forint). Ha lapunk megnyerte tetszését, ajánlja másoknak is!

Nyelvhasználati szokások Erdélyben

A budapesti Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet kutatási programjaként 1998 késő tavaszán 949 fős reprezentatív mintasokaság megkérdezésével szociológiai felmérést végeztünk az erdélyi felnőtt korú (18 éves és idősebb) magyar lakosság körében.¹ A kérdőívet Tomka Miklós vallásszociológussal készítet- tük: az ő kérdései főképpen a valláshoz-híthez-egyházhoz való kapcsolat témakörét vizsgálták², az én kérdéseim pedig – megis- méltelve a kilencvenes évek első felében (nyolc közép-európai országban) végzett felméréseim³ főbb kérdésfeltevéseit – a nem- zeti azonosságtudat különböző alkotóelemeire⁴, a történelmi tu- datra, a nemzeti önképre és jövőképre, valamint a művelődési és nyelvhasználati szokásokra vonatkoztak. Az alábbiakban ez utóbbi témakör néhány fontos eredményéről szeretnék beszámol- ni.⁵

A megkérdezettek 98 százaléka egyértelműen a magyar nyel- vet mondta anyanyelvének, a fennmaradó kis hányad magyar- román kettős anya- nyelvűségről, illetve (mindössze 0,5%) más – német – anya- nyelvről adott (egyéb- ként magyar nyelven) számot. A házasságok egytizede élt magyar-román ve- gyes házasságban: ez az összes megkérde- zett 4-5 százalékát tet- te ki.⁶ A vegyes há- zasságok elég jelentős arányban jöttek létre a román nyelvű (és a magasabb végzettsé- get célzó) iskolázás talaján, és viszonylag magas arányban jártak együtt identitásbeli közömbösséggel.

Adataink szerint az erdélyi magyar felnőtt népesség 55 száza- léka végezte iskolai tanulmányait végig (vagyis minden iskolatí- pust és minden osztályt) anyanyelvén. (Valamivel kisebb hánya- da, mint amennyien – interjúalanyaink közül – lakóhelyükön lét-

számbeli fölényben élnek.) A kérdezettek egyhuszada tanult – ugyancsak végig – a többségi nép nyelvén, vagyis románul. Eh- hez hozzá kell tenni, hogy az anyanyelvi iskolázottság esélye a végzettség szintjének növekedésével egyre fogyatkozik: a 8 vagy annál kevesebb osztályt végzetteknek csaknem háromnegyede tanult végig magyar nyelven, a (legfeljebb) érettségizetteknek már csak a fele, a felsőfokú diplomával rendelkezőknek pedig csak a szűk egyharmada. Bár a kilencvenes évek első feléhez ké- pest valamelyest emelkedett az anyanyelven diplomázók aránya, nyilvánvaló most is, hogy értelmiségivé főleg csak a többségi nép nyelvén válhatnak a magyar kisebbség tagjai.

A közölt táblázatból kiderül, hogy a kisebbségi polgár szá- mára csak a család és a baráti kör jelenti azt a közeget, ahol túl- nyomórészt anyanyelvén kommunikálhat. A munkahelyeknek már csak mintegy fele részében lehetséges ez, a vásárlási hely- színeknek (üzlet, piac) pedig csak bő 40%-ában. (A kiegyensú-

lyozott kétnyelvűség ez utóbbi helyszíneken fordul elő legtöbbször.) A hivatalok és hatósági helyszínek legtöbbször használt nyelve a román, itt a kisebbségi anyanyelv teljesen háttérbe szo- rul.

Az említett hely- színek nyelvválasztási adatai alapján összesí- tett mutatót készítet- tünk, amellyel a két- nyelvűség anyanyelv dominálta eseteitől a többségi nyelv uralmi helyzetéig terjedő ská- lán igyekeztünk elhe- lyezni a kisebbségi nyelvhasználat külön-

féle tipikus szituációit. Tapasztalatunk szerint az erdélyi (felnőtt) magyarság egyötödének nyelvhasználatára erős anyanyelvi domi- nanciával jellemezhető, ami azt jelenti, hogy a hétköznapi élet minden fontosabb színterén többnyire anyanyelvén tud kommu- nikálni. (Ez leginkább az idősebb, alacsonyabb végzettségű, ki- sebb – főleg magyarul – településeken élő válaszadókra volt jellemző.) Viszont egytizednyi volt az arányuk azoknak, akik csak úgy tudnak boldogulni, ha többnyire (az öt helyszínből leg- alább háromban) főleg a román nyelvet használják. (Ők az átlag- snál fiatalabbak és iskolázottabbak, tipikus módon nagyvárosi szóróványban élnek.) Vagyis a modernizációs folyamatok (városi- asodás, hosszabb ideig tartó iskolázás stb.) – legalábbis egyelőre – a többségi nyelv használatának látszanak kedvezni azáltal, hogy háttérbe szorítják az anyanyelvet és bizonyos mértékig (legalábbis az urbanizáció esetében) a hozzá kötődő identitást.

Tájegységenként természetesen erősen változik a nyelvhasz- nálati típusok aránya: a Székelyföldön az anyanyelvi dominancia a jellemző, Dél-Erdélyben pedig (a családi és baráti kört leszámítva) a román nyelv túlsúlya. A Partiumban és Közép-Erdély- ben pedig a vegyes nyelvhasználat, vagyis a viszonylag ki- egyensúlyozott kétnyelvűséggel találkozunk leginkább.

Gereben Ferenc

A nyelvhasználat a hétköznapi élet különböző színterein
Magyar nemzetiségű romániai állampolgárok százalékos megoszlása
nyelvhasználati színterenként (Erdély, 1998)

A használt nyelvek aránya	Család	Baráti kör	Munka- hely*	Üzlet, piac	Hivatal, hatóság
Inkább magyar	96,3	83,4	51,2	43,6	23,6
Egyforma mértékben magyar és román	2,2	14,1	22,7	32,6	24,7
Inkább román	0,9	1,7	15,2	23,3	50,0
Nem válaszolt	0,6	0,8	10,9*	0,5	1,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N=	949	949	949	949	949

* A nem válaszolók viszonylag magas aránya azzal magyarázható, hogy a jelenleg munkahely nélküli (nyugdíjas, munkanélküli, háziasszony stb.) interjú- alanyok egy része legutóbbi munkahelye alapján, más része viszont egyáltalán nem nyilatkozott.

¹ A kérdőíves adatfelvétel megszervezésében és lebonyolításában a budapesti Balázs Ferenc Intézet és erdélyi társintézménye, a Stúdium Társadalomkutató Műhely működött közre.

² A legfontosabb eredmények összefoglalását lásd: Tomka Miklós: Erdélyi magyar vallásosság – összehasonlító perspektívában. = Magyar Szemle 1999/9-10. sz.

³ Az eredmények összefoglalását lásd: Gereben Ferenc: Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Bp. 2000. MTA Kisebbségkutató Műhely – Osiris Kiadó.

⁴ Lásd: Gereben Ferenc: Az erdélyi magyarok identitástudata. = Magyar Szemle, 1999/9-10. sz.

⁵ Korábbi vizsgálataimnak a nyelvhasználati szokásokra vonatkozó tanulságait lásd: Nyelvi identitás és anyanyelvhasználat kisebbségi hely- zetben. = Édes Anyanyelvünk 1997/3. sz.

⁶ Fel kell hívni a figyelmet, hogy a vegyes házasságban élők, a magyar anyanyelvűktől és identitásuktól elhajolók aránya – kérdés- technikai okokból – a valóságban nagyobb lehet. (Ugyanis a magyar nyelvű kérdőívekre a bizonytalan identitású személyek vagy nem vála- szoltak, vagy esetleg „magyarabbnak” mutatták magukat.)

„Ha a magyar földet kiveszik lábom alól, a magyar nyelvnek és magyar muzikának felhőjén szállok meg. Talajja fognak sűrűsödni alattam a szavak, és az lesz az én hazám.”
(Balázs Béla gondolataival köszöntjük a nyári anyanyelvi táborok résztvevőit.)

Helységnev – névhelyesség

A hagyományos írásmód szakkifejezést szinte kivétel nélkül csupán a családnevekre szoktuk érteni. Pedig a földrajzi nevek védelmében jó lenne a bevett – mostanra ilyen és ilyen véglegesedett formában használatos és használható – formákra is kiterjesztenünk.

Tudálekos népetimológia, hasonlóság vétele, elírás, félrehallás és még számos más ok járulhatott és járul hozzá a torzult helységnevművek létrejöttéhez, terjedéséhez. A kiejtés valóban Szászhalombatta, ám szövelemzés és hagyomány tiszteltében tartásával Százhalombatta írandó a borítéka vagy a cikkbe. Nem Karakószöröcsög, mert k betű van a végén! Összekavarják a hírtételekben és egybeűtött Városföldet és Városföldöt (miként bármelyik külföldinek mindegy, hogy Bukarest-e vagy Budapest). Kiirthatatlan immár a Döbröcköz is: Döbrögi uramat sejtve e helynévben, pedig helyesen Döbröcköz az! Sajópálfalvát írnak és mondanak, holott Sajópálfala az, v nélkül.

A magam gyűjtéséből még kettővel egészíteném ki az eddigieket. Lépten-nyomon – szerencsére a helyes formával felváltva – találkozom a cseszregi fűszeres szőlő kínálásával. Először csepregit gyanítottam, de aztán Cseszregi (tomaj) neve bizonyult jó megoldásnak. Nemrég még ilyet kínált egy vidéki lapunk apróhirdetése: „1 db drákszáli folyamatos prés eladó”. Kajánul (de a lehetetlenségre sem gondolva száz százalékgig!) idegen helyet sejtettem e melléknév mögött. Nem orosz, nem görög; írhatjuk tehát x-szel! Csakhamar komolyra fordítottam a dolgot, és meg is találtam a 6342-s irányítószámú Drágszél.

Mi jöhet még? Hát bizony előbb-utóbb ilyenek is: Abátszalók, Aktelek, Bodroxeg, Farkasgyepű, Lipcsezentadorján, Tokodaltábor... Sőt – némi hangátvétellel – elérheti a sorsa Taksonyt is.

Mindez azonban elkerülhető: nagyobb figyelemmel. Főként a hírtételek szövegezői és átvéői, no meg a nyomdák legyenek tudatában: a csekélyke terjedelmű írás is tudáson kell, hogy alapuljon. Helyes íráson és helyesíráson. Írástudók ők is! Hát a felelősségük. Ők vehetik elejét – legalábbis az írott – helynévtorzulásoknak...

Holczér József

Vigyázat, nem azonosak!

Azt jól tudjuk, hogy egyes magyarországi helységeknek német nevük is van, pl. *Fünfkirchen* (Pécs), *Ödenburg* (Sopron), *Raab* (Győr). A Magyar Királyság évszázadaiban folyamatosan telepedtek meg nálunk kisebb-nagyobb csoportokban németek (szászok-nak és svábok-nak neveztük őket). Ezek vagy átvették a magyar helységnevet (*Betschkerek*, *Moor*, *Temeschwar*), vagy a meglevő mellé újat alkottak.

Ez nem is lenne baj, de akadnak közöttük olyanok is, amelyek más – többnyire német – nyelvterületen igen ismert nevek. Amikor Magyarország történelmét, művelődéstörténetét tanulmányozzuk, óhatatlanul találkozunk velük, s félreértések forrásai lehetnek. Bizony, *Strassburg*-ot megtaláljuk az egykor híres erdélyi iskolaváros, Nagyenyed német nevében is. *Salzburg* sem Ausztria egyik legismertebb városa, hanem Bem tábornok egyik nevezetes csatájának színhelye, magyarul Vízakna. *Kronstadt* Oroszország egyik hírhedt erődjé volt Szentpétervártól nem messze, honi németjeink Brassót nevezték így. A palackjáról elhíresült *Leiden* holland egyetemi város neve egyszerűen a Győrtől északnyugatra fekvő Lébény német neve is. *Schönbrunn* nemcsak Bécs legismertebb része, hanem egy Sáros megyei falucskának, Feketekútnak a német neve is. Becses nyelvemlékünk *Königsberg*ben találták meg (ma Oroszországhoz tartozik), innen a neve is: Königsbergi töredék. Königsberg neve előfordul egy-egy erdélyi és felvidéki falu német elnevezéseként is.

Az igaz, hogy a felsoroltak csak véletlen egyezések. Mégsem árt a kellő óvatosság!

Mizser Lajos

Fel, gilisztások!

Senki ne higgye, hogy elesett embereken akarok élcélni. Az azonban tény, hogy néhány éve egy csoportjuk nemcsak hogy szerencsétlenül járt, hanem ráadásul nevetségessé is vált egyetlen betű, hang okán.

De miről is van szó? Nos, arról, hogy néhányan óriási kölcsönt vettek fel biogiliszta tenyésztésére, s miután a vállalkozás nem sikerült (elpusztultak a giliszták), s ráadásul a pénzt is vissza kellett fizetniük, tiltakozásul letelepedtek a Parlament elé. Így kerülhetett az újságok címlapjára az úgy a következőképpen: *Gilisztások a Parlament előtt*. Fel kell azonban hívni a figyelmet egy fontos és igen kényes különbségre. Nevezetesen arra, hogy a *gilisztások* szó valóban az ezzel foglalkozó személyek csoportját jelenti, de a sajtóban megjelent *gilisztások* azt, hogy mindennek tetejébe ezek az emberek ama nem kívánatos betegségben is szenvednek.

Egyébként nemcsak ebben az esetben tesz szert ilyen nagy szerepre egyetlen hangzó, a kötőhangzó. Van még jó néhány -s képzős vagy végű melléknévünk, amelyben jelentés- és szófaj-megkülönböztető szerepe van. *Kalaposak* azok a nők és férfiak, akik ezt a fejfödőt viselik, tehát melléknév, de főnévként a *kalaposok* azok a személyek, akik ezt el készítik. Hasonló főnév-melléknév párok még a következők: *redőnyösek* (például az ablakok redőnyösek), *redőnyösök* (a vállalkozók, akik ezt felszerelik). A kiscicák *játékosak*, de a *játékosok* kivonulnak a pályára. *Havasak* a háztetők télen, de a *havasok* csúcsai jól látszanak. S még folytathatnánk a sort. Zárásul a jól ismert mozgalmi dalra emlékezzünk: Fel, *vörösök*, proletárok! Ezek a *vörösök*, persze, olykor *vörösek* is voltak, ez azonban már nem pártállás, hanem hajszin kérdése.

Minya Károly

480 forint a kiló

Sokan azt gondolják, hogy a nyelvvédelem főként azt jelenti, hogy küzdjünk az idegen szavak, kifejezések ellen. Ha nyitott szemmel és füllel figyeljük nyelvünket, rájöhetünk, hogy más bajok is vannak. A címben látható példa a már sokszor ostromozott gyorsan és helytelenül elvégzett fordítás „terméke”. Olyan, mint a magyarra szinkronizált filmek szövegében gyakran megfigyelt párbeszéd típus: „Van pénz?” – kérdezi barátjától a szereplő. „Nem” – válaszol az. A magyarban ilyenkor „nincs” a tagadó válasz.

Az egyik francia kereskedelmi lánc üzletében ezt írják az árukra: a liter 145 forint, a kiló 820 forint stb. Mit csinálhatott a fordító? Bizonytalan nyelvi műveltségének következtében szó szerint átvette a franciás (és a franciában helyes) nyelvi megoldást. Ott ugyanis a darabja, literje, kilója alakoknak a határozott névelős változat felel meg: *la pièce*, *le litre*, *le kilo*! (Ez nyelvtani anyag első évfolyamon a JATE-n.) Ehhez hasonló hibák szövegek előfordulni akkor, amikor tornagyakorlatokat mutatnak, és a vezényszavak ilyenek: fordítsuk a nyakat, húzzuk ki a mellét! Helyesen: fordítsák a *fejüket*, húzzák ki a *mellüket*! A magyar a testrészekkel kapcsolatban birtokos ragokkal fejezi ki, hogy kié az a testrész. Ugyanígy eltér a különböző alkotások befejezését jelző *VEGE* ragozott alakja a francia *FIN*, a német *ENDE*, az angol *THE END* formától. Az a sajnálatos, hogy az üzletekben sokan megfordulnak, olvassák a helytelen formákat, és egyszer majd (reméljük azért, hogy inkább soha) nem is tartják rossznak. Magyarul így kellene odaírni: *kilója* vagy *egy kiló* ennyi és ennyi.

A német érdekeltsgű üzletben meg *mély ár* van a kedvező árú, csökkenett árú cikkekre írva. Ezt sem igen mondja a magyar. A *magas*-nak többnyire nem a *mély* az ellentéte, hanem az *alacsony*. Ki mondaná azt, hogy Péter *magas*, Pista *mély*? Ez is a szó szerinti rossz fordításnak a terméke, továbbá a keveredés, mivel van *mélyre zuhantak* az árfolyamok, *mélyen maradtak* a gabonáarak a tőzsde nyelvén, de a vevők nem ilyen nyelven akarnak tájékoztatást kapni.

Szintén üzletben látható a harmadik furcsaság: Magyarországon, egy magyar város központjában a *pénztár* helyett azt írták, hogy *CASSA*. Ez is német érdekeltsgű üzlet, de németül sem így van. A vevőknek talán egy százaléka lehet külföldi, de egy áruházban a pénztár annyira felismerhető, hogy mindenki kiírás nélkül tudja mindenki, hogy hol keresse, nem kellene ilyen módon felhívni rá a figyelmet. Ha mégis, írják inkább magyarul: *PÉNZTÁR*.

Kovács József

Szigetek, országok, helyragok

Az általam őszintén becsült Szántó Jenővel már több ízben akadt vitám nyelvi ügyekben. Tanult kollégám legutóbb azt vitatta e hasábkon (2000. 1:8), hogy – mint észrevételeztem volt – Magyarország az egyetlen ország, amelyen *rajta* vagyunk, nem pedig *benne*. (Lásd: Franciaországban, Németországban, Finnországban stb. – de Magyarországon). Nem cáfolja észleletemet, mely szerint ha az ember Haitiban van, akkor e helyhatározói rag az országra utal, ha viszont Haitin, akkor a szigetre (amelyen egy másik ország is található: a Dominikai Köztársaság). Mondom, e megállapítás nem cáfolja, csupán megkérdőjelezi kiterjeszthetőségét.

Ellenpéldái: a Bahamákon, Izlandon stb. vagyunk (holott ezek önálló államok), viszont Ausztráliában (holott emez meg sziget). Nos, Ausztrália sziget ugyan, ám egyszersmind önálló földrész is, márpedig ez utóbbiak *-ban* ragot kapnak, az egy Antarktisz kivételével, amely nemcsak hogy nem lakott terület, de az *-on* ragot a *Sark* mintájára kapta, akárcsak az Arktisz. A Bahamákról annyit, hogy jóval előbb volt szigetcsoport, mint állam, hiszen utóbbiként csak 1973 óta jegyezhető. Izland is szigetként, nem pedig államként rögzült a köztudatban, ami nem csoda, hiszen mint független állam csupán 1944. június 17-e óta létezik. A vitapartnerem által to-

vábbi ellenérvként fölhozott Kuba csakugyan kivételnek látszik, de gondoljunk bele, vajon Guantánamóról, a területén lévő amerikai támaszpontról elmondhatjuk-e, hogy Kubában (Kuba államban) van? Nem inkább Kuba szigeten-e?

Szántó Jenő szerint a Malájföld is arra való bizonyíték, hogy nemcsak Magyarország az egyetlen ország, amelyen az ember *rajta*, nem pedig *benne* van. Igen ám, csak hogy a Malájföld elnevezés kései magyarítás eredménye! Vajon mondhatnók-e azt, hogy Malaysián? Nyilvánvaló: nem. Ceylonban voltunk, amíg Ceylon ezt a nevet viselte, nem pedig Ceylonon, s noha az ország neve mára Srí Lanka lett, akkor is Srí Lankában van, aki ott van, nem pedig valaminő „sílanká-n”. (Annak ellenére sem, hogy vitapartnerem szerint a magánhangzós névvégződés eleve az *-on*, *-en*, *-ön* rag alkalmazására látszik készíteni az embert.)

Egyébként is: én nem „földről” (Malájföld, Thaiföld stb.) beszéltem, hanem országokról. (Világos, hogy az ember – legalábbis amíg él – nem a földben van, hanem a földön.) Kíváncsi vagyok, vajon sikerülne-e Szántó Jenőnek megneveznie hazánkon kívül még egy olyan országot, amelynek polgára *rajta* van a hazáján, nem pedig *benne*. Erősen kétkem.

Timár György

Három pont kettő

Nem csupán idegen szavakat veszünk át, használunk mértéktelelenül és indokolatlanul, hanem bizonyos idegen mintájú kifejezéseket, szófordulatokat is. Egyes rádiók műsorvezetői arra biztatnak, hogy máskor is hallgassam adásukat – csak példaként mondom – a 45 pont 26 hullámhosszon. Bizonyos kenőcsök, kenecficék zsírtartalma a reklámok szerint 12 pont 5. PH-értékek, alkoholtartalmak számaiban is gyakran hangzik el az a szócska, hogy *pont*.

Nem kell „pont” matematikai zseninek lennünk ahhoz, hogy rájövünk: ez a pont tulajdonképpen a tizedesvessző. Kimondva tehát úgy helyes, hogy 45 egész 26 század hullámhossz, 12 egész 5 tized százalék zsírtartalom.

Más országokban ponttal jelölik, amit mi jó ideje már vesszővel jelzünk. Ők úgy is mondják. Angolul például a 3.5: *three point five*. Ezt veszik át a reklám szakemberei, akik bizonyára otthon vannak a hirdetési szakmában. Feltehetőleg akkor is otthon voltak, nem pedig az iskolában, amikor a többiek a számtanórán a tizedesvesszőt tanulták.

Együtt kerülhették az iskolát azokkal a szerzőkkel és közszereplőkkel, akik úgy vélik, hogy az amerikai angol nyelv *billion* számneve magyarul *billió*. Tévednek. Nézzék csak meg a szótárt! Ami *one billion* az Egyesült Államokban, az nálunk *egymilliárd*. Nekünk is van azért billiónk. Az ezermilliárdot nevezzük így. Aki viszont az ezerbilliót *billiárd*-nak mondja, az tréfál.

Summa summarum: vigyázzunk az idegen számnevekkel! A dollárösszeget kifejezhetjük forintban is, csak éppen a pontot – azaz hogy a tizedesvesszőt – kell máshova biggyesztenünk.

Gyárfás Endre

Szódivatok, modorosságok

Én azt a szót tekintem divatosnak – de sokszor már modorosnak is –, amelyet ok nélkül használnak sűrűn, más oda illő szó helyett is. A ruhadivatban sem azt vesszük észre, amit a legtöbben hordanak, hanem azt, ami különleges. Nem mondjuk, hogy divat a zokni, mert az aligha helyettesíthető, de mondjuk, hogy divat a kalap, mert a sok egyéb fejrevaló (kendő, sapka, fejsál, kapucni) helyett mindenki kalapot hord. Tollas kalapból pedig már kevesebb is feltűnést keltene.

Ilyen tollas kalapok – modorosságok – a következő szavak: *fémjelez*, *félszáz*, *papírforma*, *debütál*, *bűdzs*, *konszenzus*.

A *fémjelez* eredetileg azt jelenti, hogy valamely nemesfémbe készült tárgyba belenyomják, -ütik vagy -vésik az értékét bizonyító jelzést. Metaforaként átvitt értelemben is lehet használni, csak nem túl gyakran, mert attól modorossá válik. Nem tudok egy szót ajánlani helyette, de sok esetben az egész mondatot lehetne másképp fogalmazni, pl. *erről nevezetes*. A *papírforma* a várt eredmény, ez abból származik, mintha az eredményt már előre kiszámították, leírták volna. A *félszáz* egyszerűen *ötven* vagy *mintegy ötven*. A *debütál* és a *bűdzs* korábban már elavultnak tekintett, hajánál fogva előránatott, rossz hangzású és teljesen fölösleges idegen szó. A *debütál* helyett lehet mondani, hogy (előszőr) *fellép*, *bemutakozik*, *jelentkezik*, *megjelenik*, *kezd*, *indul*. A *bűdzs* helyett tökéletes szó a *költségvetés*, de azt is mondhatjuk, hogy *pénzügyi terv*, adott esetben *államháztartás*. A *konszenzus*-nak pedig tökéletes megfelelője az *egyetértés*, *megállapodás*, *közös nevező*.

Buvári Márta

Vallási fogalmak helyesírása

Tulajdonképpen nem kellene gondot okoznia, az akadémiai helyesírás szabályai körültekintően foglalkoznak a köznevek és a tulajdonnevek írásával. Könyvek, folyóiratok mindennapos gyakorlatában azonban az egyházi ünnepek és bizonyos vallási fogalmak helyesírása gyakran eltér a szabályostól, kételyeket támaszt iskolásokban, felnőttekben.

Közneveket – szimbólumként – költők és írók is írtak/írnak nagy kezdőbetűvel. Nyilvánvalóan lehetséges ez vallási fogalmak esetében is, így elfogadható szimbólumként az *Élet Kenyere* és a *Lélek Itala* kifejezés. A *szeplőtelen fogantatás* szó szerkezet (eseményként) viszont kisbetűs, de Szűz Mária kijelentésében: én vagyok a *Szeplőtelen Fogantatás*, már szimbolikus, egyben tulajdonnév értékű, a nevét helyettesíti, tehát nagy kezdőbetűs.

A nagy kezdőbetűvel írt *Egyház* írásmód helyesírási lag nem (legfeljebb ritkán lehet) indokolt. Köznévként ugyanis keresztény hívek (valamelyik) közössége (másik jelentése szerint valamennyi hívő lelki közössége, használatos 'egyházközség' jelentésben is; régen 'templom' jelentésben is ismeretes volt, irodalmi műben ma is előfordul). Sokak számára a nagy kezdőbetű bizonyára a maguk vallási közösségéhez fűződő érzelmi kapcsolódást jelzi, ezért (esetünkben) a katolikus egyházzal szólva a főnevet nagy kezdőbetűvel írják, éreztetve, hogy ez számukra más, mint az egyház fogalma általában.

Zavart okoz az *Ige* nagybetűs írása. Példázom az Útmutató (hitoktatási módszertani könyv) szövegeiből: „... megértésék Jézus Igéjét” (vagyis: tanítását); „... ugyanazokat az Igéket (vagyis: ugyanazt a tanítást) hallgattuk”; „Az Isten Igéje, jobban mondva annak tartalma, Isten kommunikációja, melyben családjának nagy titkait nyilatkoztatja ki, vagyis az Isten Igéje elbeszéli az üdv történetet.” (E szó másutt – helytelenül – nagy kezdőbetűvel is előfordul: *Üdv történet*.)

Az *ige* szó/fogalom (a nyelv logikája szerint) a példák-ból kitetszően: *tanítás*. Ezekben a szövegekben ezért a fogalmat feltétlenül köznévként érezzük. A tanítás fogalmát valószerűsíthetjük a következő mondatból is, amely a szentmise első részére, az evangéliumból vett olvas-

mányra vonatkozik: „Jelen van az *Ige* liturgiájában [ez a szentmise első része] mint *Ige*, vagyis mint Isten *Igéje*.”

A fentebbi mondatból azt következtethetnők tehát, hogy a szentmise ezen részében olvasható (hallható) „Jézus *Igéje*” (tanítása), amely egyben „az Isten *Igéje*” (közlése) is. Csakhogy a Szentírásban János evangéliuma szerint: „Kezdetben volt az *Ige*; az *Ige* Istennél volt, és Isten volt az *Ige*; ő volt kezdetben Istennél” (Jn. 1,14). Ezek a mondatok az *Ige* fogalmát személyllyel azonosítják, az Istennel, illetőleg a megtestesült Jézussal. Személyre vonatkoztatva, nevüket helyettesítve viszont nyilvánvalóan a nagy kezdőbetűs írás a helyes.

A problémákról és a buktatókról egyházi személyek véleményét is megkérdeztem. Az ünnepek és a többi idézett fogalom helyesírásában egyetértettek a helyesírási szabályzattal, némelyek eltérő gyakorlatát régi szemléletmód túlélésének tartották. Az *ige* ~ *Ige* írásmódja tekintetében az evangéliumban foglalt teológiai fogalom (Logosz) fordításával magyarázták a gondot. Az arám/görög nyelvű Bibliát (latinra, magyarra) fordító által talált (használt) nyelvi kifejezés – *Verbum*, *Ige* – és a nyelvi kategória – *verbum*, *ige* – egyezéséből következik ugyanis a nyelvi/helyesírási gond.

Az *ige* (hangsor, szó) jelentése a fentiekből eredően esetenként teológiai tartalmat közvetít, s ezért magyarázatot is igényel, így a fentebb már idézett mondatban – „Jelen van az *Ige* liturgiájában mint *Ige*, vagyis mint Isten *Igéje*” – az *ige* szó nemcsak a szertartásrend tanító részét jelöli, hanem ugyanakkor magát a tanító Krisztust is. „Az *Ige* liturgiája” szó szerkezetben nyelvtanilag tulajdonképpen köznévi (a határozott névelő is ezt tanúsítja), következésképp kis kezdőbetűvel kellene írni. A mondat második része azonban személyesíti, tehát a *megtestesült Ige* = Jézus, aki a szertartás tanító részében, illetőleg magában a tanításban (ezzel azonosan) személyként is jelen van.

A fogalom teológiai és köznapi értelemben való használatának ez a kettőssége és az ebből eredő helyesírási gyakorlat – úgy érzem – átgondolásra érdemes, esetenként magyarázatra szorul.

Bura László

Növelni kell a magyar nyelv tekintélyét

– ez volt a legfőbb gondolata az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) által január végén Illyefalván tartott anyanyelvi értekezletnek. Péntek János, az AESZ elnöke, bevezető előadásában az oktatás nyelvről és a környezeti hatásokról beszélt. Fontos a szülő, a tanuló, a pedagógus magatartása, helyes gondolkodásmódja, mert csak így tudjuk elérni azt, hogy a kétnyelvűségben is legyen meg az anyanyelvi dominancia. Sajnálatos jelenségek is vannak. Előfordul, hogy azért iratkozik át egy-egy tanuló román tannyelvű osztályba, mert ott nem osztályoznak túl szigorúan. Péntek János szólt még az alternatív tankönyvek használatáról, a nyelvi illetlen tanításának szükségességéről, valamint a magyar nyelvtan visszavezetéséről a középsiskolákba.

Még néhány mondat az értekezleten elhangzottakról! Murvai Olga, a bukaresti egyetem hungarológiai tanszékének professzora a mai magyar nyelv szófaji rendszeréről tartott előadást. Lokodi Irén és Péter Sándor sepsiszentgyörgyi, valamint Balla Júlia nagyváradi tanár az oktatás reformjáról, a tankönyvek nyelvezetéről, a fordításnyelvről, kevertnyelvűségről, illetve az idegen – főként a román és angol – nyelvi hatásokról beszélt. A nyelvi rabság rányomja bélyegét a városi magyar tanulóknak – mondta előadásában Péter Sándor –, ugyanis a magyar gyermekek annak ellenére, hogy jól tudnak magyarul, keverik a két nyelvet.

Fazakas Emese kolozsvári egyetemi adjunktus és Vercs Márta tudományos kutató a készülő román–magyar intézménynévszótár szerkesztéséről számolt be.

Komoróczy György

Magyaros dátumírás

Mindenki ismeri azt az összetársadalmi társasjátékot, amely az élelmiszerboltokban folyik. Kiválasztjuk az árut, azután elkezdjük forgatni. Nézzük a feliratokat, kézbe vesszük, a fény felé fordítjuk, és azután elemezzük. Különbféle utasításokkal találkozunk: „Fogyaszthatósági idő a zárófedélén”, „Minőségét megőrzi a doboz aljába ütve”, „Gyártási idő a kupakon” stb. Azután számokkal, számsorokkal bibelődünk: ez most a gyártás vagy a minőségmegőrzés ideje, azután magyaros vagy idegen sorrend szerint van-e írva a dátum, teljes vagy részleges dátumról van-e szó?

Mert ha azt látják az étolaj oldalára írva, hogy 01 02 03, akkor ez jelentheti azt, hogy minőségét megőrzi 2001. február 3-áig, de talán azt is, hogy 2003. február 1-jéig. Egy ilyen számsor kapcsán szükség és a további háttérismeret: vajon meddig tartható el az étolaj? (Egy évig vagy három évig? Én nem tudom...) De azt már sejtettem, hogy a hűtőszekrényben lévő tejföl, amelyre csak ennyi volt írva, 04 07 (persze pontok nélkül), április 14-én, amikor szemrevételeztem, már lejárt, és semmiképpen sem lehet jó 07. 04-ig (mert a tejföl rendszerint nem tartható el három hónapig). Ha ennyi tudásom sincs, nincs más hátra, mint a próba: szaglás, ízlelés, s ha ez nem volt eléggé körültekintő, bekövetkezhet a hasmenés.

Most ne essék arról szó, hogy hányféleképpen lehet írni a dátumokat szabályosan is (mert szabálytalanul még ezerféleképpen), hanem csak arról, hogy a sorrendi kérdés talán megoldódik. És számunkra kedvezően!

A magyaros sorrend ugyanis: év – hónap – nap. Ilyen sorrend a magyaron kívül csak Finnországban létezik. Az Európai Unió többi országa tehát eltérő (fordított) dátumírást alkalmaz. Mint a

Magyar Nemzet híradásából (2000. április 12.) megtudtuk, sok szakmai vitát okozott a csatlakozási tárgyalásokon, hogy a termékek megjelölésében Magyarország megtarthatja-e sajátos nyelvi és helyesírási szokásait. Szerencsére volt már egy példa: Finnország.

Az egyes nyelvi és egyéb szokásokra egyébként is érzékeny, a kulturális sokféleséget kinyilvánító Európai Unió elfogadta Magyarországot kérését, így hazánk (a belföldi piacon) megtarthatja

a hagyományos dátumjelölést. Sőt, Kőncse Tamásné (a Gazdasági Minisztérium szabályozási főosztályának helyettes vezetője) azt is elmondta, hogy 2000. április 14-től a minőségét megőrzi felirat után a fogyasztási cikkek mindegyikén magyaros sorrendben kell feltüntetni a dátumot. Ez azokra a termékekre is vonatkozik, amelyeket

külföldön gyártottak, de Magyarországon forgalmaznak.

Teljesen nyilvánvalónak tűnik, hogy egyéb magyar nyelvi formákat is bátran megtarthatunk majd: például a nevek magyaros sorrendjét (vezetéknev – keresztnév), amely egyébként is nagyon logikus, mivel betűrendbe rakáskor nem szükséges a neveket megfordítani.

Tulajdonképpen megfontolandó lenne mind a dátumírásban, mind pedig a névírásban világszerte a „nagyobb egység – kisebb egység” logikája alapján csodálatosan kialakított magyar szokás szerint írni a dátumot és a neveket; de mi nem akarjuk a magunk képére formálni a világot, egyszerűen csak örülünk annak, ha bevált rendszerünket megtarthatjuk. Azt viszont őrizzük és valóban tartjuk meg, mert nemcsak logikus, világos, hanem egyediségünket, hagyományainkat szimbolikusan is feltűnően mutató jel!

Bége

Gyorsvonat, expressz, intercitty

Menetrendekben, útikönyvekben és a vasútállomások, pályaudvarok hirdetőtábláin többször talál az utazóközönség hibásan írt közneveket és tulajdonneveket egyaránt.

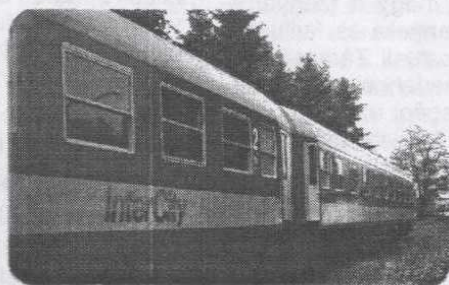
A lényeges jelentésbeli különbséget mutató *teher*vonat, *személy*vonat, *post*vonat és a ritkább *nosztalgia*vonat, *luxus*vonat egybeírása köztudomású. Mivel ezek jelentéstörmörítő összetételek, az elő- és utótag közti viszonyt csak több szóval tudjuk körülírni, magyarázni (lásd az akadémiai szabályzat 129. pontját): *személyt szállító vonat*, *postát szállító vonat*, *luxusigényeket kielégítő vonat* stb.

Sokkal nagyobb bizonytalanság jellemzi a *sebes*vonat, a *gyors*vonat és az *expressz*vonat egybeírását. Ezek ugyanis a fentiekől eltérő típusú, minőségjelzős összetételek. Az egybeírás oka a jelentésváltozás, azaz a jelző nem alkalmi tulajdonságot fejez ki, hanem az utótaggal együtt fajtát, féleséget jelöl. Ilyen még a *kis*vonat és a *kis*vasút.

A *mentesítő* vonat szó szerkezet esetében viszont nincs jelentésváltozás; a rendkívüli helyzetben alkalmilag beállított szerelvénynek az a szerepe, hogy segítse az utasokat célba érni.

Az angol eredetű *intercitty* szó jelentése: két nagyváros között nagy sebességgel megállás nélkül közlekedő, kényelmes vonat. A Magyar helyesírási szótár (Bp., 1999) csak ezt a formát fogadja el. Kerüljük tehát az InterCitty alakot, mely idegen helyesírási megoldást tükröz! Az analógiásan megalkotott *interpici* szóösszetétel, az *intercitty* „kistestvére”, rövidebb távon, de szintén megállás nélkül közlekedő vonatot jelöl. (Ez utóbbi két elnevezésre vö. már Pásztor Emil: ÉA. 2:19.) Az *eurocity* összetételben ugyanaz az *euro*- előtag található, mint az *eurokonform* vagy az *eurorakéta* esetében.

Az eddig felsorolt köznevek amiatt, hogy sokszor kapnak jelzőt, tulajdonnévvé válnak, gazdagabb lesz a jelentéstartalmuk, de írásmódjuk még bonyolultabbá válik.

Az egyedítő elem lehet köznévi eredetű szó: *Ciklámen* expressz, *Napfény* intercitty.

Más esetekben viszont egy személynév vagy földrajzi név segít a megkülönböztetésben. Az előbbire példák: *Rákóczi* expressz, *Lehár Ferenc* eurocity, *Liszt Ferenc* expressz, *Dobó István* intercitty, *Bartók Béla* eurocity. A földrajzi névi elemek abban igazítanak el, hogy a szerelvény milyen útvonalon közlekedik: *Lillafüred* intercitty, *Sajó* intercitty, *Borsod* expressz, *Pannónia* expressz, *Hajdú* intercitty, *Krakóvia* nemzetközi gyorsvonat, *Dacia* expressz, *Polonia* expressz. Mivel e szó szerkezetek tagjai között minőségjelzős viszony mutatható ki, a 140. a) pont szerint külön kell írunk őket. Az időnként felbukkanó kötőjel teljesen fölösleges, sőt hibás: *Saxonia-expressz*, *Meridian-expressz*.

A MÁV menetrendje az Állami Erdei Vasutak (ÁEV) által üzemeltetett keskeny nyomközű vasútvonalakat is feltünteti: *Lillafüredi* vonal, *Nagybörzsönyi* vonal, *Gemenci* vonal, *Szilvásvárad* vonal stb.

Nemzetközi vasúti összeköttetésekre utalnak az útvonalat bemutató városnevek nagyködtőjellel összekapcsolva: *Budapest–Wien–München–Paris*, *Stockholm–Malmö–Berlin–Dresden–Bratislava–Budapest*. Érdekes megvizsgálnunk, hogy az efféle névláncolatok utolsó elemén található-e -i képző, mert abban az esetben az összes elem melléknévvé válik, és kis kezdőbetűt kap: *Budapest–Hegyeshalom–Rajka*, de *budapest–hegyeshalom–rajka* vonal.

Szép és kíváncsi lenne, ha kellemesnek ígérkező utazásainkat már a kezdet kezdetén nem rontanák el a hibás menetrendek és egyéb helyesírási vétségek. Mindehhez csak egy kis igényesség és figyelem szükségeltetik az illetékesek részéről.

Bozsik Gabriella

Érdemes tehát komolyan vennünk, amit a legnagyobb magyar, Széchenyi tanácsolt számunkra, amikor azt mondta, hogy a magyar nemzetnek a nyelv olyan, mint fognak a zománc. És láthatjuk, hogy még mielőtt a zománcra kívül mást is javítani kellene, a magyar nyelv is rászorul egy jó kis fogorvosi kezelésre. Megpróbáltam összegyűjteni, hogy miket mondanak a nyelvészek, mi az igazi baj a magyar nyelvvel. Úgy találtam, hogy három bokrba fogható össze az a sok baj, amelyet ők megjelölnek. Vannak nyelvészek, akik a magyar nyelv legfontosabb betegségének az idegen szavak és kifejezések tömeges használatát tekintik. Vannak, akik ennél is nagyobb bajt látnak abban, hogy a magyar szavakat és kifejezéseket sem tudjuk helyesen használni. És vannak olyanok is, akik attól tartanak, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat erősen megnehezíti az, hogy még mindig egynyelvű nemzet vagyunk, azaz kevesen beszélnek hazánkban idegen nyelveket.

Kétségkívül tények állnak minden ilyen félelem mögött, én azonban derűsebben szeretném befejezni a mondandómat. Arra inteném Önöket, hogy ne legyünk kicsinyhitűek. Ami más nemzeteknek sikerült, az miért is ne sikerülhetne nekünk. Biztosan nemcsak nyelvészek és bölcsészek ülnek itt a padosorokban, hátha akad itt Önök között néhány történész. Csak bátran értsen velem egyet bizonyos irányú fejmozgatással. A történészek ugyanis tudják azt, hogy a II. világháború után csak azok a nemzetek és népek tudtak felemelkedni – és ma már a világ legsikeresebb nemzetei közé soroljuk őket –, amelyek tüntetően ragaszkodtak saját kultúrájukhoz, hagyományaikhoz és nyelvükhöz. Ezek a népek a II. világháború után ahhoz képest, hogy a gazdaságban mennyi teendőjük volt, hihetetlen mennyiségű erőt és elszárást fektettek abba, hogy egyéni ízeiket, kincseiket, ízlésvilágukat, nyelvüket megőrizték és másoknak is megmutassák. Azt gondolom tehát, hogy azt a munkahipotézist – a könyv szerint termé-

szetesen a *hipotézis* szó is mellőzendő, tehát mondjuk úgy, hogy azt a munkafelelővést – fogalmazhatjuk meg, hogy azok az országok lettek igazán sikeresek a XX. század második felében, amelyek megerősítették és megőrizték saját önazonosságukat és saját különleges kulturális értékeiket. Ilyen nép a portugál, ilyen nép a finn, ilyenek az írek, akik valósággal újra felfedezték az ír nyelvet, de ilyenek a görögök, és ilyenek a németek is.

Élhetünk tehát mi magyarok is azzal a gyanúperrel, hogy nincs siker és nincs gazdasági felemelkedés a nemzeti nyelv és kultúra megtartó ereje nélkül. Élhetünk a gyanúperrel, hogy nem fordulhat elő az az eset, hogy leromlik a nyelv, elsivárosodik a kultúra, de közben virágzik egy gazdaság, és fölemelkedik egy nemzet.

Nos tehát, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Sok a teendőnk, de nyilvánvalóan nem kell nyelvújító elődeink túlzásaiba esnünk. Nekünk például nem kell bebizonyítanunk, hogy Koppenhágát a magyarok nevezték el valaha Kappanhágónak, csak időközben ez módosult, vagy hogy Madrid is Magyar rét volt hajdanában, csak hát az idők hullámverése Madridra korcsosította. Jó tehát, tisztelt Hölgyeim és Uraim, ha mindenki teszi a saját dolgát. Helyes, ha a miniszterelnök odafigyel arra, mit is beszél, ez egyébként sem árt, de a nyelv szempontjából is jót tesz. Esetleg érte intheti a munkatársait is. De a legtöbb mégis a tanítóktól függ. És ez az a döntő ok, amiért örömmel fogadtam az Önök meghívását, ide a Tanítóképző épületébe. A tanítóktól és a tanároktól, akik gyermekeinket a szép magyar szóra okítják. Én tehát arra kérem őket a magyar kormány nevében is, hogy szerettessék meg a fiatalokkal a magyar nyelven való gondolkodásnak azt a sajátos ízét, amelyet csak mi ismerünk.

Összintén beszéltem Önökkel, talán hosszú sem voltam, és most le is ülök.

Köszönöm a megtisztelő figyelmüket.

A IX. Anyanyelvi Konferencia elé

Társaságunk, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – eredeti nevén Anyanyelvi Konferencia, amelyet még Lőrincze Lajos alapított nagy küzdelmek árán az 1960-as évek végén – négyévenként tartja közgyűlését, ahogyan mi nevezzük: az Anyanyelvi Konferenciát.

E nagy múltú intézmény – kezdetben mozgalom – legfontosabb célkitűzése mindig az volt, hogy a Magyarországon határain túl élő magyarság anyanyelvi és kulturális identitását segítse őrizni, ápolni, fejleszteni. Társaságunk a nyugati szórványban és a Kárpát-medencei szomszédságban élő magyarság értelmiségi rétegén, az írókon, költőkön, újságírókon, pedagógusokon, könyvkiadókon, az egyházakon keresztül az egész magyarság számára fontos missziót végzett, és hisszük, végez ma is.

E tekintetben az elmúlt harminc esztendő során az egyes Anyanyelvi Konferenciák az összmagyarság szellemi és kulturális életének mérföldkövei voltak: 1970-ben Budapesten és Debrecenben, 1974-ben Szombathelyen, 1977-ben Budapesten, 1981-ben Pécsen, 1985-ben Veszprémben, 1989-ben Kecskeméten, 1992-ben Esztergomban és 1996-ban Egerben.

A soron következő, immáron IX. Anyanyelvi Konferenciát – Társaságunk történetében először – nem Magyarországon, hanem Romániában, Erdélyben, Marosvásárhelyen rendezzük meg 2000. augusztus 10–15. között.

Határainkon túli, elsőként természetesen erdélyi barátaink számára különlegesen fontos lesz ez a rendezvény,

amelynek nyugodtan tulajdoníthatunk szimbolikus jelentőséget is, mégpedig két okból:

Először is azért, mert a marosvásárhelyi helyszín beszédesen jelzi, hogy töretlennek fogjuk fel a magyarság anyanyelvi-kulturális egységét, és ki is mutatjuk azt. Másfelől pedig a millenniumi megemlékezések sorában eddigi ismereteink szerint ez a marosvásárhelyi rendezvény lesz a legátfogóbb nem magyarországi kulturális rendezvény, amely kifejezésre juttatja közös történelmi-kulturális kontinuitásunkat.

A konferencia témája: Anyanyelvűség és nemzeti identitás az integrálódó Európában

A tervezett program:

Augusztus 10. (csütörtök) – érkezés

Augusztus 11. (péntek): köszöntők, előadások a főtemáról, korreferátumok

Augusztus 12. (szombat): délelőtti szekciósülések; délután plenáris ülés, hozzászólások és vita; este fogadás

Augusztus 13. (vasárnap): ökumenikus istentisztelet, majd kirándulás

Augusztus 14. (hétfő): tisztújító közgyűlés, záronyilatkozat elfogadása

Augusztus 15. (kedd) – elutazás

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága Anyanyelvi Konferencia

1. Társadalmi változások a szavak tükrében (1990–2000)

A pályamunka elkészítésekor a téma választójának az a feladata, hogy gyűjtsön össze lehetőleg minél több olyan új vagy újonnan használt szót, amelyek az elmúlt évtizedben, azaz a rendszerváltozás óta keletkeztek, illetőleg használatosak.

A szógyűjtés után a szerző készítsen el minden egyes gyűjtött szó ismertetését, szócikkét, amely tartalmazza a) magát a szót, b) szófaji megnevezését, c) lehetőleg pontos értelmezését, d) stílusértékét, e) előfordulását egy példamondatban. Pl. **multi**: főnév; valamely multinacionális cég rövidített elnevezése; közny. – A *multik* újabb bevásárlóközpontokat építenek. **lenyúl**: ige; ellop, eltulajdonít; szleng. – Valaki a villamoson *lenyúlta* a pénztárcát. **várostitűró**: melléknév; a városi környezetet, a szennyezettséget elviselő <növény(zet)>; közny. *Várostitűró* növényekkel ültetik be az utcát.

A szógyűjtő munka után következhet az anyag ábécérendben való felsorolása, majd a feldolgozás többféle szempont szerint. A szempontot vagy szempontokat a pályamunka szerzője választja ki saját ötlete alapján. Elképzelhető lehetőségek: a) *alaki* csoportosítás: alapszó, képzett szó, összetett szó, mozaikszó; b) *szófaji* csoportosítás; c) *nyelvi és stílusréteg* szerinti csoportosítás: köznyelv, szaknyelv(ek); d) *témakörök* szerinti csoportosítás: gazdaság, kultúra, politika stb.

Befejezés lehet a gyűjtött anyag értékelése a nyelvhelyesség és a kommunikáció szempontjából.

A szógyűjtéshez forrásul szolgálhatnak az országos és megyei napilapok, folyóiratok, de akár tankönyvek is.

Irodalom: Mai magyar nyelvünk. Szerk.: Grétsy László, 1976; Nyelvművelő kézikönyvtár. Szerk.: Grétsy László – Kemény Gábor, 1996; Magyar szókincstár. Szerk.: Kiss Gábor, 1998; Magyar helyesírási szótár. Szerk.: Deme László – Fábrián Pál – Tóth Etelka, 1999; Balázs Géza: Divatszavak a hazai tömegkommunikációban a rendszerváltozás után. Új Horizont 1999/2. szám; az Édes Anyanyelvünk következő számai: 1998. okt., dec.; 1999. febr., ápr., jún., okt., dec.; 2000. febr., ápr.

Graf Rezső

2. Nyelv és jellem, nyelv és kor

Závada Pál *Jadviga párnája* című regénye minden kétséget kizáróan az utóbbi évek egyik legnagyobb magyar irodalmi könyvsikere. Mutatja ezt a magas példányszámban megjelent számos kiadás, a rádiós és filmes feldolgozás, az idegen nyelvű fordítások.

A regény elbeszélői technikájának egyik feltűnő jellegzetessége a különféle stílusrétegek többszölamúsága. A pályázótól stilisztikai elemzést várunk: a napló alaprétegét író Ondris és a két „beleíró”, Jadviga és Misu *stílusának összevetését*. Övjük tehát a pályázókat attól, hogy komplex regényelemzésbe fogjanak. Az elbeszélők stílusának sajátosságaiból, ezek eltéréseiből persze következtetéseket lehet levonni a regény egész világára, a szereplők egyéni világszemléletére, egymáshoz való viszonyára, a különböző nemzedékekre jellemző kifejezőmódokra nézve is. (A vizsgálódás tárgya természetesen csak magyar nyelvű szöveg lehet; felhívjuk a versenyzők figyelmét, hogy – ha esetleg olvasnak is szlovákul – ne vizsgáljanak szlovák szöveget.)

Egészen friss alkotásról lévén szó, nem ajánlhatunk a tárgyra vonatkozó, bőséges szakirodalmat. A regény megjelenésének évében ugyan szinte minden folyóirat közölt kritikát a műről, de ezeknél fontosabbnak tartjuk, hogy a pályázó az általános stilisztikában, illetve a prózai művek stilisztikai elemzésében mélyedjen el, hiszen ez a kritikákban, az iskolai gyakorlatban rendszerint háttérbe szorul a lírai művek stilisztikája mögött. Prózai művek stílárís elemzésének módszeréhez ajánlunk néhány könyvet; köztük olyat is, amely további bibliográfiát tartalmaz.

Irodalom: Stilisztikai tanulmányok. Gondolat, 1961 (ebből főként a Kosztolányi Dezső *Pacsirta* című regényéről szóló tanulmány); Harsányi Zoltán: Stíluselemzés. I–III. Tankönyvkiadó, 1969–1971; Harsányi Zoltán: Stíluselemzések. Prózai művek stílusa. Tankönyvkiadó, 1975, 1987; Szabó Zoltán: A magyar szépirói stílus történetének fő irányai. Corvina – MTA Nyelvtudományi Intézet, 1998.

Schiller Mariann

3. Szók vagy szavak – Változások és változási tendenciák a mai magyar köznyelvben

Az szinte minden ember számára kézenfekvő, hogy a nyelv változik, de az már kevésbé, hogy a változás a mai nyelvre, nyelvhasználatra is vonatkozik, ott is megfigyelhető, s a változás nem romlást, hanem előre-felé mozgást, fejlődést jelent.

A pályázó feladata, hogy a szakirodalom alapján gyűjtsön minél több példát, vegyen számba minél több jelenséget a mai magyar nyelv, nyelvhasználat mozgásáról, mégpedig a nyelvtan (a grammatika) területéről való gyűjtést azért kell hangsúlyoznunk, mert a szókincs mozgásának elemzése egy másik pályamű tárgya. Ha valakinek saját megfigyelései is vannak a grammatika valamely részének változásairól, természetesen erről is adjon számot.

A mai nyelvtani változások érintetik a töveket (pl. *szavak* – *szók*, *bírója* – *bírāja*), a szóalkotást (pl. *dolcsi*, *távkapcsol*, *narkós*), a ragozást (pl. *eszem* – *eszek*, *látnók*), a szószerkezeteket (pl. *beszél* – *beszédet mond*, *nagyobb tőlem*). A pályázó tegyen kísérletet e változások értékelésére, keletkezésük magyarázatára; sőt összegzésként a nyelvi, nyelvhasználati változások mozgatórugójának elemzésére is vállalkozhat.

Irodalom: Pusztai Ferenc: A nyelv változását (fejlődését és zavarait) meghatározó tényezők századunkban. Egyetemi Fonetikai Füzetek, 8. sz. 1993; Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat. Bp. 1995; Ember és nyelv. Tanulmánykötet Keszler Borbála tiszteletére. ELTE BTK, 1999; Az 1992. okt. 15–16-i nyelvművelő konferencia előadásai. Nyr. 1993/4.; a Nyr. és a MNy. utóbbi évfolyamai; Benkő Loránd: A történeti nyelvtudomány alapjai. Bp. 1988; Nyelvművelő kézikönyv. I–II. Bp. 1980, 1985; Nyelvművelő kézikönyvtár. Bp. 1996.

Bencédy József

Nemzet és anyanyelve Benkő Loránd új kötete

Benkő Loránd nevét elsősorban alapvető nyelvtörténeti munkákról (nyelvm emlékek, nyelvjárások kutatása, a történeti-etimológiai szótár, történeti nyelvtan stb.) tartja számon a közönség. Pedig aki az utóbbi évtizedekben megfordult anyanyelvi, pedagógiai rendezvényeken, nagyon sokszor találkozhatott vele. Közéleti, oktatói munkássága is termékeny, ám ez ideje csak elszórva, különféle kiadványokban, folyóiratokban volt megismerhető. A nyelvész nyelvművelő munkásságának a „fölfedezését” szolgálja a most megjelent tanulmánygyűjtemény, a *Nemzet és anyanyelve*.

A különböző alkalmakra írt megnyilatkozások mind-mind alapos, elmélyült szakmai tanulmányok, amelyek világos gondolatmenetükkel, következetes filológiai vértettségükkel kényeztetik el a klasszikus esszéket kedvelő olvasókat. Benkő Loránd módszerének tömör jellemzője: a közérdekűség, a közérthetőség, a régi és a friss nyelvi példák, a nyelvi folyamatok sokoldalú bemutatása. Mindez alapos nyelvészeti analízisnek (kritikának) alávetve. A tudós egész életműve hitelesíti az itt olvashatókat: az

anyanyelv a nemzettudat központi eleme; a szülőföldhöz, a hagyományokhoz való kötődés jelképe, egyszersmind a társas élet, a modernizáció alapvető eszköze. Az anyanyelv birtoklása, pontosabban a birtoklás szintje, lehetőségei gyakorlati és esztétikai kérdéseket vetnek fel. A társadalom iránt elkötelezett nyelvésznek ezekre választ kell adnia – mert ezt elvárják tőle, s ki adna választ, ha nem ő? A könyvben érintett témakörök: a nyelv és a nemzettudat, társadalmi háttér, oktatás, (élő) hagyományok, történeti változások, nagy „stílusmesterek”, sorsfordító korszakok. Mindezt magától értődően Benkő Loránd a nyelvtudományi alapozottságú nyelvművelő munka szerves részének tekinti.

A kommunikációs-nyelvi probléma, az anyanyelvek ügye minden eddiginél élesebben vetődik fel az új évezred, az informatikai forradalom küszöbén. Egyetlen értelmiségi (különösen tanárember) sem nélkülözheti az (anya)nyelvi kérdés alapos filológiai és aktuális ismeretét. Ehhez tanulságos segítség ez a kötet. (Osiris, Budapest, 1999.)

B. G.

Marton Istvánné Balogh Ilona: „A szó köztünk maradjon”

Szép kiállítású, gazdag anyagú könyv került a kezembe véletlenül egy kedves ismeretlen küldeményeként. Valóban véletlen, és sajnálatos az oka: a szerző korai halála miatt nem tudta teljesíteni munkáját, de a férje emlékeztetése megjelentette magánkiadásban. Sajnos, így könyvkereskedelmi forgalomba nem kerül, de csonkán is gazdag anyaga, néprajzi értékei megismertetése végett néhány szót mindenképp kell róla szólnom.

A kutatási területről – szerzői bevezetés híján – nem olvashatunk, de egyértelműen megállapítható, hogy Mindszent a gyűjtés helye, csak a kiadásé Hódmezővásárhely. Jóllehet a két nyelvjárás igen közel áll egymáshoz, tájszókincsükben némileg különböznek. A Szeged környéki tájnyelvről Bálint Sándor klasszikus Szegedi szótára óta csak Földváról jelent meg tájszótár (Rácz Sándor munkájaként), de amíg az keletre, Mindszent északi irányban fekszik Szegedtől. Földrajzilag tehát igen jól illeszkedik a munka a nyelvterületet lassan behálózó tájszótári rendszerbe.

A szerző szeme előtt nyilván a Szegedi szótár példája lebegett, s nemcsak a teljes szókincset akarta számba venni, hanem a szólásokat és közmondásokat is, de külön-külön fejezetben a szótáron belül (amit csak helyeselni lehet). Közel ötezer (4799) szócikk mellett 3284 szólás és 632 közmondás található a könyvben. Ez mindenképp oly gazdag anyag, hogy méltán kelti föl a néprajz iránt érdeklődők figyelmét. A kiadás fonetikus jelölésére törekedett a szerző, de mint a lexikai munkánál általában, ő is kénytelen volt egységesíteni, az általánost megra-

adni, s azt mutatni be. Ez legtöbbször kiválóan sikerült. Különösen pontos az ő-zés, a ritkán előforduló ő-zés, a szótagzáró / kiesése miatti pótlónyúlás, a hasonulások, összeolvadások jelölése. Inkább a nyomdai hibákat lehet kifogásolni, semmint a nagy figyelemről és szakértelemről tanúskodó hangjelöléseket.

A szócikkek nyelvjárási alakokkal való kezdését a köznyelvi követi (ha erre szükség volt), majd a pontos jelentésmegadást találjuk. Ez utóbbi általában tömör, világos, ahol nincs többre szükség, csak egyetlen szót. Példamondatok, amelyekben a legtöbb hibát lehet elkövetni, s amelyeknek szükségességét néhány dialektológusunk tagadja is, nincsenek a jelentések mellett.

Nyilván lehetett volna még bővíteni az adatok számát, finomabbá, következetesebbé tenni a lejegyzést, az elengedhetetlen szerzői korrektúra alkalmával ki kellett volna küszöbölni néhány elütést, főleg elválasztási hibát. Mindent összevetve azonban értékes, eredményes munka volt a nyilván sok évig tartó adatgyűjtés, és nem csupán érzelmi okokkal indokolható a könyv megjelentetése. Igazán hasznos azonban akkor lenne a magyar dialektológia számára, ha legalább a kutatók és a tudományos könyvtárak hozzáférhetnének. Javaslattal tettünk arra, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság bizományi árusításra kaphasson legalább 40–50 példányt, amellyel a tudományos igényű kereslet részben kielégíthető. (Hódmezővásárhely, 1999. 262 lap.)

Hajdú Mihály

Nyelvi bűvárlatok a folklórban

Ujváry Zoltán, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének professzora egymaga több néprajzi könyvet adott ki, mint az összes könyvkiadó együttvéve. Most két saját, újabb könyvét ajánlom a néprajzi és nyelvészeti érdeklődésű olvasók figyelmébe.

A Gömör Néprajza sorozatban jelent meg a Hét községbeli Lőkös Jánosnak csaknem teljes szólás- és közmondáskincsét felölelő munka. A dolog úgy kezdődött, hogy Ujváry, akinek egyébként Hét a szülőfaluja, egyszer megkérte szép beszédű, gazdag szókincsű régi adatközlőjét, hogy tudatosan figyelje és jegyezze fel számára saját szólásait, közmondásait. Ezek után az önmagától gyűjtő és a tudós folklórlista megbeszélte az adatokat, s közös erővel meghatározták a használati „mezőket”, összefüggéseket. A gyűjtemény első részében vannak a megmagyarázott szólások (dőlt betűvel) és közmondások (álló betűvel), a második részben betűrendes mutató, illetve tárgymutató (az ablakostól a zsindelegig) foglal helyet. Ujváry Zoltán munkája szépen illeszkedik az egyéni-ségkutató folklóriskola hagyományaihoz; ez alkalommal egy

idiolektus (egyéni nyelvhasználat) frazeológiájáról kaphatunk képet.

Másik kötetében Bornemisza Péter Ördögi kísértetek című munkáját elemzi folklórisztikai-nyelvi szempontból. Azt eddig is hangoztatták a folklóristák, hogy az Ördögi kísértetek nagyon sok népi hagyományt őriz, de most Ujváry Zoltán mikrofilológiai (irodalomtörténeti, nyelvészeti) módszerekkel mutatja be egyes motívumok, szokások, nevek stb. eredetét, jelentését. Pl. Ibykos darvai, Markál, Trágár Balázs, Koporsóban felülő halott, Vén parázna, Magtalan meztelen asszonyok, A kés babonája. Sőt, arra is fényt derít az elemzés, hogy 400 év múltán is fennmaradtak bizonyos párhuzamok a magyar folklórban.

Ujváry Zoltán nemcsak kiváló elemző tudós, de a megtartó hagyományok, kötődések tudatos tudója is; ezen az egyben tartó hagyományok elkötelezett kutatóját és népszerűsítőjét is értem. (Egy földműves szólásai és közmondásai. Debrecen, 1996. Gömör Néprajza XLIII. – Folklór az Ördögi kísértetekben. Csokonai, 1999.)

B. G.

Nyelvünk új szavainak adattára

Mintegy két évvel ezelőtt egy cikkemben örömmel újságot, hogy végre megmozdulni látszik az állóvíz: néhány lelkes nyelvész és szótáríró buzgólkodása nyomán már folyik az adatgyűjtés, amelynek eredményeként pár éven belül megjelenhet az immár több mint negyedszázados, tehát napjaink igényeit már semmiképp sem kielégítő Magyar értelmező kéziszótárnak átdolgozott, a mai nyelvállapothoz igazított változata. Örömemnek az szolgált közvetlen alapjául, hogy két kis füzetnyi már meg is jelent a munkatársak által összegyűjtött szó- és kifejezésanyagból, amiből jogosan következtethettem arra, hogy ez a munka már nem marad abba, s előbb-utóbb kezünkbe vehetjük a régen várt új szótárt.

Most újabb határkőhöz érkezünk. Maga az az új szótár, amelyet várunk, még nem készült el, de **Kiss Gábor és Pusztai Ferenc** jóvoltából megjelent egy csaknem kétszáz oldalas, több mint kétezer szót, szókapcsolatot – mégpedig az 1997 folyamán gyűjtött anyagot – magába foglaló kötet, amely már legalább hozzávetőlegesen képet ad napjaink újabb szavairól, kifejezéseiről, egészében véve szódivatjáról. Nem szótár ez a kötet, hanem adattár. Nem értelmezi, hanem szövegösszefüggésben, a lelőhely pontos feltüntetésével mutatja be a talált új, eddig még szótározatlan szavakat, szókapcsolatokat. Még csak azt sem mondhatjuk, hogy egytől egyig „szótárérettek” ezek az adatok, hiszen jó néhány közülük alkalmának vagy legalábbis általános elterjedésére alkalmatlannak látszik, mégis nagy érték ez a könyv, mert mindenki számára nyilvánvalóvá teszi, hogy nyelvünk – a szóhasználatot, szókincsünket tekintve – él, virágzik, sőt burjánzik, szóalkotási módjaink remekül szolgálnak bennünket, nyelvhasználókat.

Ez a kötet, azonkívül, hogy hasznos előmunkát a továbbra is nagyon várt új értelmező szótárhoz, sok-sok tanulsággal is szolgál a tanárok és diákok, az anyanyelvük iránt érdeklődő felnőttek és fiatalok számára. Mivel a könyv túlnyomó részét kitevő adattárhoz egy ötletesen

összeállított függelék is tartozik, amely az összetételi utótagokat és az egyébként rejtve maradó egyéb belső lexémákat is közli, szintén betűrendben, e két lista segítségével könnyűszerrel összeállíthatjuk napjaink legdivatósabb szavainak jegyzékét. Olyan szavakat találunk ezek között, mint *bank, diszkó, média, piac*; mindegyik legalább tíz adatban ott szerepel. A csúcstartó, legalábbis az én futólagos áttekintésem szerint a *drog* szó, amely – mai világunk cseppet sem szívderítő jellemzőjeként – nem kevesebb, mint 28 adatban található meg összetételi elő- vagy utótagként, illetve képzős alakban. Szemléltetésül fel is sorolom az adatokat; persze, nem szöveghelyzetükkel együtt, hanem csupán önmagukban, betűrendbe szedve. Azt hiszem, így is elég „szépen” vallanak korunkról!

Diszkódrog, drogbaleset, drogbarlang, drogbusz, drogcsár, drogdiszkó, drogfelvőhely, drogforras, drogfüggő, drogyár, droghalál, droghasználó, drogjelenség, drogliberalizáció, drogmérgezés, drognomozás, drogos kapcsolat, drogpolitika, drogpopuláció, drogprogram, drograzzia, drogstratégia, drogterítő, drogterkép, drogturista, drogüzér, kapudrog, partidrog.

A bennünket rendszeresen olvasók alighanem jól tudják, hogy szerkesztőségünk Balázs Géza irányításával már csaknem két évvel ezelőtt, az Édes Anyanyelvünk 1998. évi 4. számában rovatot nyitott „Címszavak az új értelmező szótárhoz” címmel, s már a tizedik folytatásnál tartunk. Ugyanazért éreztük s érezzük fontosnak ezt a rovatot, amiért a most ismertetett kötet szerkesztői is azt a munkát, amelyet letettek asztalunkra. Őszintén kívánjuk, hogy ezt a hasznos, tanulságos könyvet minél előbb kövesse maga a várva várt s reményeink szerint most már elérhető közelségben levő új Magyar értelmező kéziszótár! (Kiss Gábor–Pusztai Ferenc: *Új szavak, új jelentések 1997-ből*. Tinta Könyvkiadó, 1999.)

Grétsy László

Balázs Géza: Médianorma

A nyilvános megszólalás esztétikája

Figyelemre méltó és érdekes tanulmányokat tartalmaz ez a kis könyvecske. Sokakat foglalkoztat a rádió, a televízió hangja, stílusa, a közszolgálati rádió és televízió, illetve a kereskedelmi adók kettőssége, a műsorpolitika, hangban, stílusban mutatkozó eltérések. Őket bizonyára érdekelni fogja a cikkgyűjteményben a fiatal-ság rádiózási szokásairól szóló írás (95.), a tudományos ismeretterjesztés lehetőségei (87.), az Apukám világa című műsor elemzése (105.), a globalizálódás és a nemzeti értékek viszonyáról, az érthetőségről, a semmitmondó csacsogás terjedéséről írt gondolatok.

Figyelemre méltó mindenekelőtt a média nyelvi normájáról készült dolgozat. „E tanulmány megszületését az 1990-es években zajló tudományos nyelvinorma-vita váltotta ki. Hiszen ennek kapcsán olyan szélsőséges vélemények is megjelentek: van-e egyáltalán nyelvi norma? Illetve: szükség van-e nyelvművelésre, nyelvapolásra?” – írja Balázs Géza a Bevezetőben (5.).

Hogy az egyes belső nyelvváltozatoknak mindnek megvan a maga nyelvi normája, az már eddig is – jó né-

hány éve – tudott és hangsúlyozott dolog volt. Ebből a tanulmányból azonban az is világosan kiderül, hogy a központi nyelvváltozaton, a köznyelven belül is rétegezettséggel kell számolnunk. Balázs Géza idézi azokat a rétegeket, melyeket Wacha Imre egy 1999-ben írt tanulmányában felvázolt, majd a saját elgondolását (javaslatát) ismerteti, s így jelöli meg a különféle (köznyelvi) normák közt a médianorma helyét: „Az ideális média-nyelvhasználat központja a köznyelvi normán alapuló »emelkedettebb« média-norma, amely szüntelen érintkezésben van a köznyelvi normával, valamint a művészi normával. A média ideális »belső« normája így a médianorma, közvetlen »külső« normája a köznyelvi és a művészi norma, s nem befogadott külső normája a csoportnorma” (18.).

Kár, hogy e gyűjtemény, a Magyar Rádió Rt. Oktatási Osztályának kiadványa a közönség számára nehezen hozzáférhető. (Budapest, 2000. 135 lap.)

Bencédy József

PÁLYÁZATPARÁDÉ

Anyanyelvünk az új évezredben

Az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának pályázata

Kedves fiatal Barátaink!

Egy kis közös töprengésre hívunk Benneteket, amikor az alábbi pályázatot meghirdetjük. Az új évezred küszöbén bizonyára sok múltat értékelő, jelent elemző vagy jövőt firtató megállapítást hallhattatok már, s talán Ti is megfogalmaztatok a magatok álláspontját. Mi, az Ifjúsági Tagozat vezetőségi tagjai, úgy gondoltuk, anyanyelvünk is számos érdekes témát kínál. Ezek közül ragadtunk ki négy olyat, amelyik reményeink szerint a Ti fantáziátokat is meglódítja, és szívesen szántok egy kis időt, energiát és papírt arra, hogy megosszátok velünk meglátásaitokat, észrevételeiteket, esetleg kritikátokat.

Az alábbi négy kérdéskör közül választhatatok:

1. **Védett szavak** – Melyik lenne az az öt-tíz szó, amelyet, ha létezne ilyen, a „védett szavak” listájára tennél? Milyen értéket képviselnek? Mi lehet az oka „veszélyeztetettségüknek”? Melyek azok a szavak, amelyek kizorítják őket? Hogyan óvhatnánk őket jobban?

2. **Miről beszél a reklám?** – Milyen nyelvi és értékrendi üzeneteket közvetítenek a reklámok? Milyen kifejezési módjai és eszközei vannak ennek az üzenetközvetítésnek? Mitől jó vagy rossz egy reklám? Felhasználják-e a magyar nyelvben meglevő lehetőségeket? Visszaélnék-e a nyelvi szabályokkal?

3. **Hogyan mondjuk – magyarul?** – Átfordítható és nélkülözhetetlen anglicizmusok és más idegen szavak. Kell-e mindig és mindenképpen „fordítanunk”? Honosított – honosodó – honosíthatatlan idegen szavak.

4. **Napjaink diáknyelvi szólásai** – A legfrissebb alkotások gyűjteményét várjuk, vagyis a Diáksóder című kötet megjelenése óta keletkezetteket!

Aki kedvet érez arra, hogy a fenti témák valamelyikéről tudását, véleményét, kétségeit, tapasztalatait papírra vesse, az ne habozzon, tegye meg! Szeretnénk, ha minél több konkrét példán keresztül fejtenétek ki véleményeteket a választott kérdéskörben, amelyhez a cím után felsorolt gondolatok támpontként szolgálhatnak. Ezekhez természetesen nem ragaszkodunk, örömmel vesszük az egyéni értelmezéseket is!

Az ASZIT valamennyi tagja pályázhat, vagyis általános és középiskolás, főiskolás és egyetemista „nyelvtársaink” műveit egyaránt örömmel fogadjuk. A dolgozatok terjedelmét nem kívánjuk megszabni, de javasoljuk, hogy 5–20 oldal között legyen.

A – szerintünk – legértékesebb alkotásokat jutalmazni fogjuk, és a decemberi Édes Anyanyelvünk ifjúsági mellékletében közöljük.

A pályamunkák beérkezésének határideje: **2000. szeptember 15.**

Reméljük, minél többen kedvet kaptok az anyanyelvi örjárhoz!

Az Ifjúsági Tagozat valamennyi tagjának további jó tanulást, eredményes munkát és sok örömet kívánunk!

Az ASZIT vezetősége

Az EU–33 Közösségfejlesztő Egyesületnek és az Anyanyelvápolók Szövetségének felhívása:

AZ ÉN CÉGÉREM

Az ötletes üzlet- és cégelnevezések versenye

Ismerjük a mondást, hogy „a jó bornak nem kell cégér”, de ettől függetlenül mindenki igyekszik vállalkozásának, üzletének, termékének ötletes, jól hangzó, emlékeztető nevet választani. A jó név jó reklám is egyben.

Pályázatunkat az ötletes és a magyar nyelv szabályainak megfelelő elnevezésekre írtuk ki. Bárki ajánlhat a valóságban is létező ötletes, a tevékenységet legjobban tükröző feliratot. Nem kell más tenni, mint megadni a felirat pontos adatait (a vállalkozás elnevezése, a cím, ahol található) és indokolni a választást.

A legötletesebb neveket az Anyanyelvápolók Szövetségének szakemberei választják ki. A 10 nyertes ajánló jutalmat kap, a cég tulajdonosa pedig az elnevezés helyességét igazoló díszoklevelet.

Beküldési határidő: 2000. szeptember 30.

Cím: EU–33 Közösségfejlesztő Egyesület,
1144 Budapest, Kerepesi út 94.

Kápolnásnyék község önkormányzata,
a Vörösmarty Alapítvány,
a kápolnásnyéki Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Középiskola
és a Magyar Versmondásért Alapítvány
Vörösmarty Mihály születésének 100. évfordulója alkalmából meghirdeti
a IV.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY országos vers- és prózamondó verseny.

A jelentkezés feltétele: A jelentkezőknek két szabadon választott és két Vörösmarty-verset, próza- vagy drámarészletet kell tudniuk. Alsó korhatár: 15 év.

A verseny időpontja: 2000. szeptember 30–október 1. **Jelentkezési határidő:** 2000. szeptember 7.

Jelentkezni a Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Középiskola címen lehet: 2475 Kápolnásnyék, Gárdonyi u. 9. Tel./Fax: (22) 368-131 vagy (22) 368-940 Svertczkiné Czibik Kláránál.

A szervezők kérik, hogy a jelentkezők írják meg a választott versek címét és szerzőjét, továbbá életkorukat és pontos lakcímüket.

Tetten ért szavak

Az emlékeztetőnkönnyítő versekre a Tetten ért szavak szerkesztősége által meghirdetett pályázat eredménye: *könyvjutalom*: dr. Durucz Istvánné és a Nyelvörző kör (Nyíregyháza), Cs. Nagy Dániel (Debrecen), Puskás T. Lili (Budapest), Varga István (Debrecen); *szórákó-társasjáték*: Andrásné Kabdebó Eva (Székelyudvarhely), Balázs Józsefné (Ózd), Balogh Ferencné (Sárospatak), Balogh Lajos (Kiskunhalas), Bencze Imre (Budapest), Gergely Péter (Szekszárd), dr. Gombás Margit (Szentes), Kollár Sándorné (Budapest), Markó Miklós (Sárvár), Molnár Ilona (Szombathely). A Tetten ért szavak új pályázatát 2000 szeptemberében fog kiírni.

Eredményhirdetés

Az 1999. évi 5. szám ifjúsági mellékletében megjelent rejtvény helyes megfejtése:

I. **Egy szerző hét műve.** A szerző Fekete István. Az elrejtett címek: Csí, Kele, Vuk, Tüskevár, Téli berek, Huszonegy nap, Ballagó idő.

II. **Választ rejtő kérdő mondatok.** A kérdő mondatokban a következő keresztnévvel találhatók meg: Ferenc, Upor, Román, Fidél, Alma, Nóra, Gerő, Oros, Soma, Cirill, Izsák, Niké, Tas, Ugrom, Lili, Aba.

Az utónevek kezdőbetűit összeolvasva Móra Ferenc művének címét kapjuk: FURFANGOS CINTULA.

A helyes megfejtést beküldők közül a következők részesülnek könyvjutalomban: Gábor Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola (Karcag); Barkóczi Tímea (Dr. Kemény F. Általános Iskola, Eger); Kertész Livia (Veszprém); Pintér Eszter (Dr. Kemény F. Általános Iskola, Eger); Sándor Borbála (Göncruszka).

HÍREK

2000. március 8-án a Tolna Megyei Önkormányzat Humán Szolgálatok Központjának kezdeményezése nyomán milleniumi ünnepi előadás-sorozat színhelye volt a szekszárdi Garay János Gimnázium díszterme. *A magyar nyelv napja Tolna megyében* – ez volt a rendezvény főcíme. A nap folyamán az ünnepi köszöntők után **Grétsy László**, **Rónaky Edit** és **Adamikné Jászó Anna** tartott előadást a népes hallgatóságnak.

* * *

2000 márciusától *Szósóló* címmel minden második héten csütörtökön kora este jelentkezik a Magyar 1-esen (ismétlésben pedig vasárnap délután a Magyar 2-esen) **Balázs Géza** és **Grétsy László** új nyelvművelő műsora. Az állandó rovatok: Nyelvi portyán, Az én szavam... (vendég), Nyelvész-lelet, Szótőzsde (játék).

* * *

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és más intézmények szervezésében 2000. április 10–11-én tudományos ülésszakot rendeztek Szombathelyen Márai Sándor születésének centenáriuma alkalmából. Az egyik előadást **Kemény Gábor** tartotta *Casanova kellei* (A nyelvi képek funkciója a Vendégjáték Bolzanóban című Márai-regényben) címmel.

* * *

Ősszel a nyitrai Konstantin Egyetem Hungarisztika Tanszéke szervez tanácskozást Márai Sándor születésének 100. évfordulója tiszteletére.

* * *

Szabó Károly *A történelem szavakba merevült múlt* című nyelvművelő könyvének sajtóbemutatóját 2000. április 18-án tartották meg Balassagyarmaton, a Madách Imre Városi Könyvtárban. A könyvet **Balázs Géza** ajánlotta a nagyközönség figyelmébe.

* * *

2000. április 26–28-án lezajlott Celldömölkön – ezúttal már negyedik alkalommal – a Kresznerics Ferenc országos anyanyelvi verseny, amelynek felhívását 1999. évi 5. számunkban közöltük is. A versenyt **Balázs Géza**, az ELTE dékánhelyettese nyitotta meg *A magyar nyelv páratlansága* című előadásával

* * *

E számunkban új nyelvművelő rovatról tájékoztathatjuk olvasóinkat. 2000 márciusától az Új Almádi Újságnak is van anyanyelvi rovata *Csak nyelvelgetek* címmel. A rovat vezetője lapunk rendszeres szerzője, **Láng Miklós**. A rovatvezetőnek és rovatának egyaránt hosszú életet kívánunk!

* * *

Lapunk ez évi 1. számában felsoroltuk azokat a középiskolás tanulókat, akik a sátorlajúhelyi versenyen való sikeres szereplésükért plakettet és pénzjutalmat kaptak. Németh Mónika, a Szombathelyi Közgazdasági Szakközépiskola tanulója jelezte szerkesztőségünknek, hogy az ő neve hiányzik a felsorolásból. Reméljük, ezzel a pótlólagos közléssel orvosoltuk a bajt.

* * *

Beszédkutatás 2000 címmel tudományos ülésszakot rendez a Nyelvtudományi Intézet Fonetikai Osztálya 2000. október 19–21. között.

* * *

A 11. élőnyelvi konferenciát 2000. szeptember 20–22. között rendezik meg Újvidéken. A téma: *Nyelvi változás – befolyásolhatóság – hatékonyság*.

* * *

Jeles jogok – jogos jelek címmel, jelentős Phare-támogatással, a Magyar Szemiotikai Társaság 10 előadásból álló sorozatot rendez a nyelvi jogok védelméről és ezek kiterjesztésének lehetőségeiről. A tervezett témák: a nyelvhasználat jogai, nyelvszigetek, a jelek kodifikálása, a folklór szerzői joga, a kulturális örökség védelme stb. Az előadás-sorozat október 9-én hétfőn 17.00 óra-kor kezdődik az ELTE Tanári Klubjában (V., Szerb u. 21–23.).

* * *

A kiskunhalasi Bibó István Gimnázium reprint kiadásában megjelent az egykori iskolaelőd tanárának, **Korda Imrének** *Stylistika és verstan* című, eredeti gondolatokat, nyelvművelési kérdéseket is tárgyaló kötete (Halas, 1888.)

Címszavak az új értelmező szótárhoz (10.)

arcképes – eredetileg vasutas dolgozók és családtagjaik számára kiadott, ingyenes utazásra jogosító igazolvány, a hivatalos *arcképes igazolvány* kifejezés rövidülése. Pl. Nálad van az *arcképesed*?

Buszacsa – a Bujtosi Szabadidőcsarnok (Nyíregyháza) népszerű rövidítése, föltehetőleg a Petőfi Csarnok („Pecsa”) mintájára.

depi (szleng) – depressziós; de nem orvosi vagy pszichiátriai jelentésben, hanem egyszerűen csak: nyomott hangulatú. Jellemző formula: *Depi vagyok, öngyi leszek.* (Depressziós vagyok, öngyilkos leszek.)

Dési – a József Attila lakótelepen lévő Dési Huber István Művelődési (!) Ház – kétszeresen motivált – neve (Népszabadság, 2000. április 14.).

légiós – vendégjátékos. Pl. A csapatban jól szerepelt a szlovák *légiós* (Magyar Nemzet, 2000. március 1.).

narancsbőr – a bőr alatt felhalmozódott zsírrétegnek „köszönhetően” a narancs rücskös héjához hasonló, feszségét elvesztett bőr (különösen az arcon, de más testtájékon is). Speciális tornával (callanetics) igyekeznek segíteni rajta. Pl. A torna megszünteti a *narancsbőrt*!

parázik (szleng) – nagyon fél. Pl. Ne *parázz* már, hanem gyere! (Talán a *paralízis* szóból ered.)

partizik (szleng) – zenés-táncos szórakozóhelyekre jár. Pl. Szombat este hol *partiztok*?

rendszeridegen – az adott helyre, helyzetbe nem illő (Üzleti 7, 2000. január 24.).

testékszer – különösen a fülcimpán, de a test bármely (akár intim) részén elhelyezett, a bőr átszúrásával rögzített ékszer (ang. *piercing*). Pl. És milyen *testékszere* (pírszingje) van?

tetkó – a tetovált ábra, szöveg elnevezése. A *tetoválás*-ból rövidült. Pl. Neked van *tetkód*? Milyen *tetkód* van? Tuti kis *tetkója* van!

zöldtető – tetőkert (Magyar Nemzet, 2000. február 11.).

Ez alkalommal a szavak többségét **Dede Éva** ajánlotta e-mailen (villámpostán).

Továbbra is várjuk olvasóink észrevételeit!

B. G.

Születésének 90. évfordulója alkalmából emléktáblával jelölték meg azt a budapesti házat, amelyben **Gáldi László** élt és dolgozott. Az emléktábla-avatáson **Kiss Lajos** akadémikus méltatta az 1974-ben elhunyt nagy nyelvtudós munkásságát.

* * *

Nyolcvanéves lett **Elekfi László**, a Magyar ragozási szótár és más kiváló művek szerzője. Az ünnepeltet a Magyar Nyelvtudományi Társaság május 23-i ülésén **Grétsy László** köszöntötte, majd **Hegedűs Attila** tartott előadást a Szilágysági Nyelvatlaszról.

* * *

60. születésnapján kollégái, barátai, tanítványai köszöntötték **Voigt Vilmos** professzort. Ebből az alkalomból jelent meg a *Folklorisztika 2000-ben* című tanulmánykötet **Balázs Géza**, **Csoma Zsigmond** és **Jung Károly** szerkesztésében.

B. G. – G. L.

PONTOZÓ

Először is a 2000. évi 1. számban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

Eltérő kezdőbetűk. 1. Égető – ügető. 2. Hátha – nátha. 3. Képes – népes. 4. Ügyes – egyes. 5. Bolgár – polgár. 6. Kever – lever. 7. Ász – ősz. 8. Pengő – rengő. 9. Ital – utal. 10. Gáncs – hánacs. 11. Undor – Andor. A megfejtésekből összeolvasható szó: ünneplőruha. (Néhányan megjegyezték, hogy szerintük ezt két szóba kell írni. Tévednek!)

Két regény. Dumas, Alexandre (1802–1870): A három testőr; Stendhal – eredeti nevén Beyle, Henri (1783–1842): Pármái kolostor.

Költő és versei. 1. Papírszeletek. 2. Rejtettelek. 3. Történelem. 4. Mint a halál. 5. Hőség. 6. Törvény. A versek szerzője Radnóti Miklós.

Nyolcszor nyolc. 1. Dromedár. 2. Mozdulat. 3. Cérevics. 4. Ispotály. 5. Ementáli. 6. Szakítás. 7. Tüzhányó. 8. Rántotta. A víg-eposz címe: Dorottya, szerzője Csokonai (Vitéz Mihály). Természetesen azért került ez a rejtvény februári, farsangi számunkba, mivel maga a történet is farsangkor játszódik.

Csoóri Sándor a nyelvről. Számomra anyanyelvem mindent jelent, ami életemhez, létemhez hozzátartozik.

Azok közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 75 pontot, a következő megfejtők nyertek egy-egy könyvet: Blaháné Kerecsényi Judit, Budapest, Huszti u. 21. VI. 51. (1033); Kertész Livia, Veszprém, Jutasi u. 61/B (8200); Kult Zoltán, Komló, Vértanúk u. 7. VII/19. (7300); Mikszáth Kálmán KÉVIG Középiskola, Beszélni nehéz kör, Balassagyarmat, Hétvezér u. 26. (2660); Montz Marianna, Szár, Arany János u. 51. (2066); Reiger Magdolna, Pécs, Illyés Gyula u. 74. (7636); Riskó Zsófia, Budapest, Szilágyi D. tér 3. (1011); Tóth Csongorné, Debrecen, Cívus u. 5. II. e. (4032); Turóczy Mózes Általános Iskola, Beszélni nehéz szakkör, Kézdivásárhely, Új út 1., Románia (4050); a Váci Mihály Gimnázium társadalomtudományi munkaközössége, Bátonyterenye, Váci út 5. (3078). A nyerteseknek gratulálunk; jutalmukat elküldjük.

A Pontozó újabb feladatai

I. Kígyórejtvény. Tessék a meghatározásoknak megfelelő szavakat úgy leírni, hogy mindegyik leírt szó utolsó betűje egyúttal a következő leírt szó első betűje legyen! Helyes megfejtés esetén az érintkező betűkből egy szót lehet összeolvasni. Ennek beküldését kérjük megfejtőinktől! (Értéke 12 pont.)

Rakás – távoli – bizonyít – megbúvik – deli ifjú – férfinév – irányítószáma: 5363 – téstás köret – becézett női név – egyik jelle az ásítás – erdei állat

II. Dadogós tízpróba. Aki dadog, az hajlamos egy-egy hangot, hangcsoportot, szótagot egymás után kétszer vagy még többször is kimondani. Itt következő tízpróbankban „szabályos” dadogásra lesz szükség, ugyanis a meghatározásokra olyan közszóval vagy tulajdonnévvel kell válaszolni, amely két tökéletesen azonos szótagból áll. Mindegyik szótagkettőzős válasz két pontot ér, ha pedig valaki mind a tíz meghatározásra megtalálta a helyes választ, azaz hiánytalanul teljesítette a tízpróbát, a feleletért járó 20 ponthoz még további 4 pontot könyvelhet el magának. Összesen tehát 24-et!

1. Ausztronéziában élő, fán lakó erszényes:
2. Csokoládéval bevont édesség:
3. Alban Berg híres operája:
4. Kelet-ázsiai eredetű, gongszerű ütőhangszer:
5. Nyafka, pipogya, gúnyos kifejezéssel:
6. Dunántúli helység, benne egy neves festő emlékmúzeumával:
7. A spicchez hasonló, barna, kínai eredetű kutyafajta:

8. Homlokba fésült női haj, hajtincs:

9. Émile Zola regénye a Rougon-Macquart ciklusból:

10. Forró égővi betegség:

III. Nyolcszor nyolc. Az ábra helyes kitöltése után úgy tessék átrendezni a sorokat, hogy az R betűk helyén átlósan egy életrajzi írónak, a magyar felvilágosodás előfutárának családi és utóneve legyen olvasható! A helyes megfejtésért 15 pont jár.

1. Erdő
2. Érzéketlen
3. Sütéshez használt edény
4. Szövegkönyv
5. Társastánc
6. Rostos növényből sodort fonál
7. A legyőzöttől követelt kárpótlás
8. Élvehajász

R									
	R								
		R							
			R						
				R					
					R				
						R			
							R		

IV. El a római számokkal! Tíz meghatározást közlünk. Mindegyikre egy-egy olyan, két szóból álló szókapcsolattal kell válaszolni, amelynek tagjai csupán abban különböznek egymástól, hogy az első szóban 1, 2, 3 vagy 4 többletbetű is van; csupa olyan betű, amely egyúttal római szám is lehet. Mindegyik megtalált szókapcsolatért 2 pont jár, azaz ezzel már 20 pontot lehet szerezni. Játékunknak azonban még nincs vége! Azoknak az olvasóinknak, akiknek mind a tíz meghatározásra sikerült válaszolniuk, még egy fogós feladatot kínálunk. Adják össze a tíz szókapcsolat első tagjaiban található római számokat, mégpedig külön-külön vett abszolút számértékük szerint. Egy négyjegyű számot fognak kapni, amely egyúttal egy magyar helység irányítószáma. Aki ennek a helységnek a nevét is beküldi, további 4 pontot könyvelhet el magának, azaz a megfejtése 24 pontot ér!

1. Erdei hamvaskék gyümölcsöt kedvel:
2. Borbálácska erős fűszere:
3. Balatonlelle szomszédságában levő rovar:
4. Kora tavaszi kiskereskedő:
5. Hosszú nyelű szűrőfegyver értéke:
6. Bölcsődei dolgozó szája:
7. Vaskalapos jegyes:
8. Goromba férje:
9. Páratlan számú (személy) mázsol:
10. Ivótárs itala

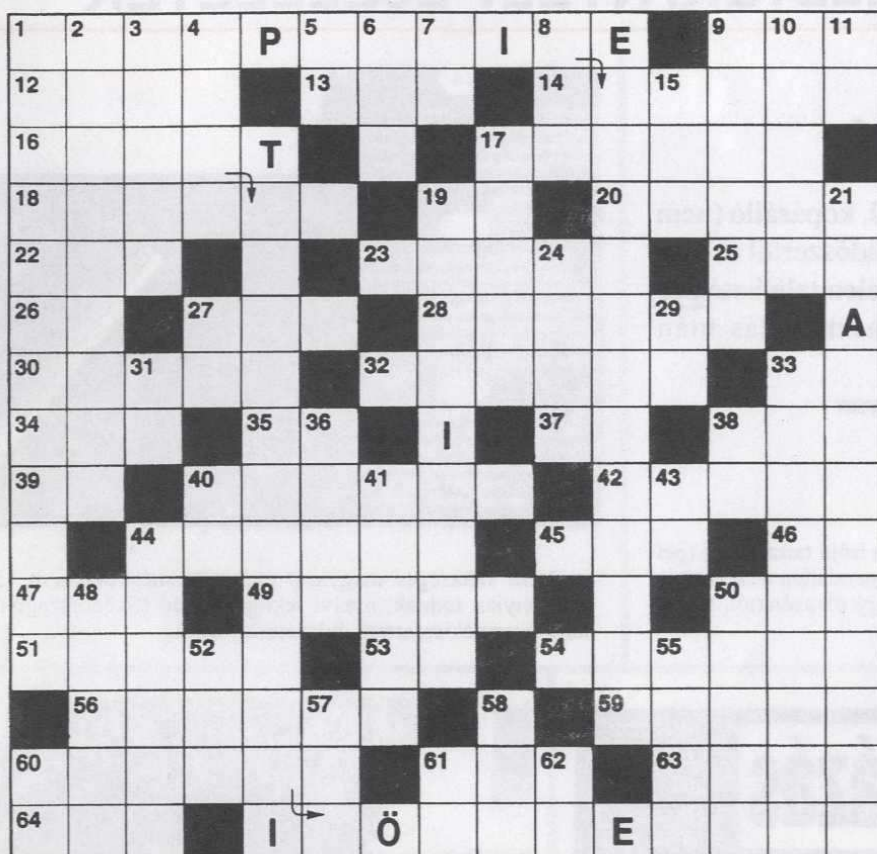
V. Kölcsey Ferenc a nyelvről. Idén nyáron – igaz, csak augusztusban – ünnepeljük Kölcsey születésének 210. évfordulóját. Keresztrejtvényünk fő soraiban ebből az alkalomból tőle idézzük egy megszívlelésre méltó gondolatot. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke – a külön jutalompontokat is beszámítva – kerekén 100, ám 80 is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását a nyári szünetre való tekintettel most **szeptember 15-ig** lehet elküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek a feladványokkal való sikeres megbirkózást és kellemes nyári vakációt kívánnak – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a rejtvények szerzői:

Doroszlai Elekné (IV.), Gerley Imre (II.), Láng Miklós (I.), Mészely József (III.), Schmidt János (V.)

Kölcseyt idézzük

VÍZSZINTES: 1. Az idézet kezdő szavai. 9. Durva, festetlen posztó. 12. Férfinév, svéd királyok is viselték. 13. József Attila költeménye. 14. Vercin boldaléka. 16. Az idézet negyedik, befejező része. 17. Polcrol vesz. 18. USA-beli teniszszár (Andre). 19. A tellúr vegyjele. 20. Becézőből önállósult női név. 22. Amerikai futball-liga névbetűi. 23. Gyakorlottság. 25. Költői felkiáltás. 26. Knock out, rövid. 27. Járom. 28. Takarózásra használt, tollal bélelt ágynemű. 30. Nyíregyháza részén él. 32. Zsádon ...; operettszínésznő. 33. Közelre mutató szócseka. 34. Csen. 35. Középen fogják! 37. Bodri lakja! 38. Az egyik szülő. 39. Határrag. 40. Kohászatunk egyik bölcsője, ma Miskolc része. 42. Somogy megyei község lakosa. 44. Fest, tarkít. 45. Titkon figyel. 46. Részvénytársaság, rövid. 47. Nagy fülesbagoly. 49. Derék harcos, hős. 50. Luxemburgi, zambiai és portugál autók jelzése. 51. Kefe szőre. 53. Sértetlen. 54. Vastagból, elavult szóval. 56. Képzőművészeti kiállítás. 59. Bakizik. 60. Afrikai országban él. 61. Ő a gazdája. 63. Becézett Cecília. 64. Költészetünk egyik nagyja (Endre).

FÜGGŐLEGES: 1. Mélabús. 2. Ide-oda perdül valaki. 3. Írmagja sem marad. 4. Díszes. 5. Torino folyója. 6. Tréningezik. 7. A nátrium vegyjele. 8. Német névelő. 9. ... Franklin, USA-beli énekesnő, zongorista, szerző, a soul nagyja. 10. Fejsze. 11. Az ezüst vegyjele. 15. Ez a bizonyos. 17. Terhes feladattól végre megszabadul. 19. A Kölcsey-idézet második része. 21. Az idézet harmadik része. 24. Japán gyógyszer szelence. 27. Szintén. 29. Feltéve. 31. Opus, rövid. 33. Gyümölcsből készült kocsonyás édesség. 36. Hábetler ...; Fejes Endre regényalakja. 38. Ókori római pénzecske. 40. A csodák csodája. 41. ... Lajos; a bakó neve A néma levente című Heltai-műben. 43. Továbbá. 44. Régies férfinévünk. 48. Törtrész. 50. Farmermárka. 52. Három-, idegen előtagként. 55. Kezdetleges világítóeszköz. 57. Stockholmi sportklub. 58. Egy ...; tavaly ilyenkor. 60. A bárium vegyjele. 61. Tíz fele. 62. Nadrágra is vasalják.

Schmidt János

Rímpörgető

A fejfájós Jenő

Fáj a szegény
Jenő feje.
Oka: az őt
fejő neje.

A fegyenc karácsonya

Úgy ünnepli
karácsonyát,
csillagot les
a rácson át.

Diplomatasors

Annyit kellett
parafálni,
kezdet már a
fara pállni.

Lehangoló

Akárhogyan
koncentrálunk,
döglődik a
koncert nálunk.

A kopó csontot rág

Tele van a
kopó szája,
velőcsont a
szopókája.

Nehéz teher

Míg vitted a
lopott kádat,
szinte térdig
kopott lábad.

Romlott volt a kecsap

Szeretem a
kecsapot,
ám ezúttal
becsapott.

Váltás

Többé sosem
tubákolok,
fogam közé
kubát tolok!

Egy moszkvai szálloda a szocializmus idejében

Ez a szobám,
tovaris?
Látom, akad
rovar is.

Dénes György

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

TERMÉK LEÍRÁS

Termék megnevezése: TENISZÜTŐ

Rendeltetés: Tenisz játékhoz ütő

Kezelés: Az ütők felülete többretegű, kopásálló (nem ütésálló) festéssel készül. Ápolása oldószertől és karcolástól mentes tisztítószerrel. A nyélen található bőr vagy szintetikus grip-szalag elhasználódás után szervízben cserélhető.

Gyártó: [REDACTED] Amerika és Taiwan

Forgalmazó: [REDACTED] Sport Kft.

1031 Bp. [REDACTED]

Amilyen körültekintő ennek a címkének az írója tartalmilag (például ami a teniszütő rendeltetését illeti), olyan gondatlan a helyesírásban (a hibák alá vannak húzva). A „leletet” egy olvasónktól, Szombathelyi Zsuzsától kaptuk. (Közléstesi: K. G.)

GB
Use 2/3 slightly rounded teaspoons (app 8 gr.) of FRUTEA per 1/4 cup (75 ml) of hot water. STIR. Served hot or iced. Keep in cool, dry place & away from direct sunlight.

I
In una quantità di circa 7,5 cl di acqua calda aggiungere circa 2-3 cucchiaini (8 gr.) di FRUTEA mescolando. Se desiderato aggiungere zucchero. Si può bere caldo o freddo. Conservare in luogo fresco e secco.

H
Egy Kanál (75 ml. Körül) Forró vizet, 2-3 Kanálval (8 gr. Körül) FRUTEA-val keverni. Szükséges akkor lehet tenni hozzá szukur. Hideg vagy melegén lehet inni. Hűvös helyen és száraz helyen tartani.

Strawberry Tea

Nem szükséges magyarul tudni, de még csaknem 15 milliónyian tudnak, nyelvi lektor is akad (Svédországból kapott termékismertető, közléstesi: B. G.)

Két-szer is megfenyegettek egy rabbit Budapesten. Először a zsinagóga előtt egy vitát akart eldönteni, de a jelenlévők egyike megfenyegette, másodszor a családjával sétált este, amikor suhancok a zsidóságot becsmérő szavakkal illették.

Rabbigyalázás

Lancz Tibortól, a fővárosi hitközség elnökétől megtudtuk, ma döntenek el, milyen lépéseket tegyenek. Lancz szerint antiszemita hullámként is értelmezhetjük a jelenséget, főleg, ha az elmúlt két hétben történt három zsidó temetőrongálást is idevesszük. cs. b.

A Mai Nap március 7-i cikkének nemcsak a tartalma elkeserítő és felháborító, hanem (legalábbis nyelvészszemmel nézve) a helyesírása is. A „zsidó temetőrongálás” (!), amelyről a tudósítás hírt ad, valójában zsidótemető-ron-gálás. Bizony, nem mindegy... Érthetetlen, hogy az ún. mozgósabályt – jelenlegi szabályzatunk 139. b) pontját – közel fél évszázaddal érvénybe lépése után sem tudják vagy akarják helyesen alkalmazni. (K. G.)

Ezt a fényképet a Délvilág című lap 2000. február 8-i számából vágta ki és küldte el nekem egy kedves olvasónk. Nem szeretné, ha nevét említenénk a lapban – ezt ezúttal meg is értem –, de így is köszönjük segítőkészségét. (G. L.)

BÚTOR

KRISTINA lakberendezőnő régiség-boltok, kastélyok, kúriák berendezéséhez keresek nyugati partnereim részére akár több száz-ezer Ft-ig készpénzért, ezüstneműt 500–2000 Ft-ig dkg-ját, bútorokat, garnitúrákat, órákat, festményeket, vitrintárgyakat, csillárokat, varrógépet, zongorát. Hagyaték kiűrtést profi szinten vállalunk. Megbízható partner. [REDACTED]

Ezt a feliratot egy olyan tejcsdobozról ollóztam ki, amelyen kupak volt (!). És nemcsak a tejet, hanem a szójátékokat is szeretem. De hogy most már a cseresznyébe is csak Q-KAC mászik, a kakas is csak Q-KO-RÉKOL, és mindenki mindenhol csak Q-PAK-ol, az mégis túlzás! (Beküldte **Orosz Tamás** váci olvasónk.)

Többszörös szerepzavar uralkodik a hirdetésben. Talán a Krisztina név elírásának „köszönhető”. Mert fölösleges kiírni, hogy lakberendezőnő. Ha már az alany harmadik személyű, akkor nem keresek (legföljebb: keres), a végén már többen vannak (vállalunk), majd visszatér az egyes szám („Megbízható partner”). Még egy kis zavaros szórend, a felsorolásban vegyesen egyes és többes szám, valamint különírva a hagyatékkiűrtés – s kész a pár soros hirdetés! (B. G.)